

Nr 22.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål; given Stockholms slott den 21 december 1951.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

GUSTAF ADOLF.

Herman Zetterberg.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Det i propositionen framlagda lagförslaget avser att bereda vidgade möjligheter att utnyttja tvångsmedel vid förundersökning angående spioneri, sabotage och vissa andra mot rikets säkerhet riktade brott. Förslaget har utformats såsom tilläggs- och undantagsbestämmelser till rättegångsbalken, vars regler bli tillämpliga i den mån särbestämmelser ej meddelas. Innebörden av förslaget är i huvudsak, att möjlighet gives till viss förlängning av anhållningstiden samt att på vissa punkter en komplettering göres av bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken rörande beslag och telefonavlyssning. Tillämpningen av de i lagen meddelade särskilda tvångsmedelsbestämmelserna skall i den mån den handhaves av polis- och åklagarmyndigheterna vara underkastad domstolskontroll.

Lagens giltighetstid begränsas till den 30 juni 1953.

Förslag

till

Lag**med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.**

Häri genom förordnas som följer.

1 §.

Vad i denna lag stadgas skall äga tillämpning vid förundersökning angående

brott som avses i 8 kap. 1, 4 eller 5 §, 6 § första stycket eller 7 §, 9 kap. 1, 2 eller 6 § eller 19 kap. 4 § strafflagen,

brott som avses i 19 kap. 1, 2 eller 3 § samma lag, där brottet innefattar gärning varom i 4 § nämnda kap. sägs,

försök eller förberedelse till brott som ovan nämnts eller

brott som avses i 8 kap. 10 § eller 9 kap. 7 § samma lag.

2 §.

Utan hinder av vad i 24 kap. 12 § rättegångsbalken stadgas om den tid, inom vilken häktningsframställning sist skall avlätas, må för den ytterligare utredning av häktningsfrågan, som finnes oundgängligen erforderlig, med framställningen anstå sist till trettonde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 8 § nämnda kap. inställdes till förhör.

3 §.

Beslag må läggas å sådant skriftligt meddelande som omförmäles i 27 kap. 2 § andra punkten rättegångsbalken, ändå att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

4 §.

Förordnande enligt 27 kap. 9 § rättegångsbalken om kvarhållande av försändelse må, där det kan befaras att inhämtande av rättens beslut skulle medföra sådan tidsutdräkt eller annan olägenhet, som är av väsentlig betydelse för utredningen, meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. I sådant fall skall anmälan som avses i tredje stycket av samma paragraf göras hos den som meddelat förordnandet; denne har jämväl den prövningskyldighet som där omförmäles.

5 §.

Tillstånd enligt 27 kap. 16 § rättegångsbalken till avhörande av telefonsamtal må meddelas, ändå att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

Finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen, att expedieringen av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den som skäligen misstänkes för brottet eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, inställes eller fördröjes eller att telefonapparaten avstänges för samtal eller att uppgift från telefonanstalt lämnas å samtal, som expedierats eller beställts till och från nämnda telefonapparat, äge rätten, på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren, meddela tillstånd till sådan åtgärd.

Giltighetstiden för tillstånd till avhörande av telefonsamtal eller till åtgärd som avses i andra stycket må bestämmas till högst en månad från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Kan det befaras att inhämtande av rättens tillstånd till avhörande av telefonsamtal eller till åtgärd som avses i andra stycket skulle medföra sådan tidsutdräkt eller annan olägenhet, som är av väsentlig betydelse för utredningen, må förordnande om åtgärden meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

6 §.

Har i sådant fall som avses i 2 § häktningsframställning ej avlåtits sist å tionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör, eller har undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag med stöd av 3 § denna lag eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 4 eller 5 §, skall skriftlig anmälan därom, med angivande av skälen, ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finner rätten att skäl till fortsatt anhållande icke finnes eller att förordnandet icke bör äga bestånd, skall rätten meddela beslut om den anhållnes frigivande eller upphäva förordnandet.

7 §.

I fråga om verkställighet av rättens beslut enligt denna lag, så ock angående fullföljd av talan däremot skall vad i rättegångsbalken är stadgat för det fall, att rätten i brottmål utlåtits sig angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap. samma balk, äga motsvarande tillämpning.

8 §.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling och gäller till och med den 30 juni 1953.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementensärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 oktober 1951.

N ä r v a r a n d e :

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, fråga rörande *tvångsmedel vid utredning om brott mot rikets säkerhet* samt anför därvid följande.

Genom beslut den 7 juli 1950 uppdrog Kungl. Maj:t åt *statspolisintendenten* att utreda frågan om erforderliga åtgärder för att i ett skärpt läge möjliggöra en intensifiering av polisverksamheten för hindrande och uppdragande av spioneri m. m. jämte därmed sammanhängande organisatoriska, personella och ekonomiska spörsmål. Till fullgörande av detta uppdrag överlämnade statspolisintendenten med skrivelse den 1 februari 1951 en promemoria med förslag till organisation av den ifrågavarande polisverksamheten m. m. vid ett skärpt läge. I promemorian hemställdes därjämte om utarbetande av en särskild tvångsmedelslagstiftning enligt vissa i promemorian angivna riktlinjer.

Frågan om ökat skydd mot spioneri och annan landsskadlig verksamhet var även föremål för behandling vid innevarande års riksdags vårsession. I motioner av herr *Andrén m. fl.* (I: 1) samt av herr *Hjalmarson m. fl.* (II: 4) hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning angående beredskapslagstiftning, avsedd att vid krig eller krigsfara skapa vidgade möjligheter att ingripa mot verksamhet, som hotade rikets yttre eller inre säkerhet, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. På hemställan av första lagutskottet i dess utlåtande nr 23 avtog riksdagen motionerna. Såsom skäl för sitt avstyrkande av motionerna anförde utskottet, att utredning om en beredskapslagstiftning — avseende bl. a. vissa tvångsmedel — redan påginge inom Kungl. Maj:ts kansli.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 15 juni 1951 tillkallade che-

fen för inrikesdepartementet samma dag ledamöterna av riksdagens första kammare numera landshövdingen J. F. Domö och landshövdingen K. J. Olsson samt ledamöterna av riksdagens andra kammare medicine licentiaten O. B. von Friesen, lantbrukaren N. G. Hansson i Skegrie och metallarbetaren A. S. Hedqvist att tills vidare inom departementet delta i överläggningar rörande viss beredskapslagstiftning.

Efter överläggningar i juni 1951 med nämnda personer — med undantag av landshövdingen Olsson, som var förhindrad närvara — upprättades inom justitiedepartementet en promemoria, dagtecknad den 26 juli 1951, med förslag till skärpt lagstiftning om tvångsmedel vid utredning rörande brott mot rikets säkerhet. Vid promemorian fogat förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål torde få fogas såsom bilaga till detta protokoll (*Bilaga B*).

Över promemorian med därvid fogat lagförslag ha efter remiss yttranden avgivits av justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet, Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Nedre Norrland, överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Södermanlands, Kronobergs, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands och Norrbottens län, statspolisintendenten, rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö, förste stadsfiskalerna i samma städer, styrelsen för Sveriges advokatsamfund, föreningen Sveriges häradshövdingar samt föreningen Sveriges stadsdomare. Överståthållarämbetet har tillika överlämnat yttrande av polismästaren i Stockholm. Vid de av länsstyrelserna i Södermanlands, Kronobergs, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Värmlands län avgivna utlåtandena har fogats yttrande av vederbörande landsfogde, varjämte länsstyrelserna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län bifogat yttrande av poliskammaren i Malmö resp. Göteborg. Förste stadsfiskalen i Stockholm har åberopat en skrivelse av stadsfiskalen W. Ryhninger.

Sedan den i promemorian behandlade frågan ytterligare beretts inom justitiedepartementet, anhåller jag nu att få upptaga densamma.

Översikt av gällande bestämmelser om brott mot rikets yttre och inre säkerhet.

Under de senaste årtiondena har genomförts ett flertal ändringar i strafflagens bestämmelser rörande brott mot rikets yttre och inre säkerhet. Genom ändringarna ha successivt nya former av landsskadlig verksamhet belagts med straff. Senast vid 1948 års riksdag underkastades bestämmelserna en genomgripande revision på grundval av ett av straffrättskommittén avgivet förslag. Med anledning av ett av riksdagen framfört önskemål om en utvidgning av straffskyddet förberedas för närvarande inom straffrättskommittén vissa ytterligare reformer på förevarande område.

Bestämmelser om straff för brott som rikta sig mot *rikets yttre säkerhet* finnas nu upptagna i 8 kap. strafflagen. Där straffbelägges i 1 § *högförräderi*. Sådant brott föreligger vid gärning, som syftar till angrepp mot sta-

tens integritet eller som innebär tvång mot de högsta statsorganen. I lagrummet beskrives gärningen såsom handling med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas, eller handling med uppsåt att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras. Fullbordat brott föreligger, så snart handling företagits som innebär fara för uppsåtets förverkligande. Straffet är straffarbete på livstid eller, om faran var ringa, straffarbete mellan fyra och tio år.

I 8 kap. 2 och 3 §§ behandlas *trolöshet i förhandling med främmande makt* resp. *egenmäktighet i förhandling med främmande makt*. För den förra gärningen är straffet straffarbete på livstid eller från och med två till och med tio år. För det senare brottet anges straffet till fängelse eller straffarbete i högst två år; var riket i krig skall dock dömas till straffarbete i högst fyra år. Innebar brottet fara för rikets självbestänningsrätt eller dess fredliga förhållanden till främmande makt, skall dömas till straffarbete från och med ett till och med sex år eller, om riket var i krig, från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

Spioneribrottet behandlas i 8 kap. 4—6 §§. Det egentliga spioneribrottet innebär att någon, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, obehörigen anskaffar, befordrar eller lämnar uppgift rörande förhållande, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för försvaret eller för folkförsörjningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest för rikets säkerhet. Såsom exempel på föremål för sådan uppgift nämnes i 4 § försvarsverk, vapen, förråd, import och export. Spioneri föreligger även, om någon med uppsåt som nyss nämnts obehörigen framställer eller tar befattning med skrift, teckning eller annat föremål som innefattar uppgift av sagda beskaffenhet. Två olika grader av det egentliga spioneribrottet finnas, spioneri och grovt spioneri. För spioneri är straffet straffarbete i högst sex år eller, om brottet är ringa, fängelse. För grovt spioneri skall dömas till straffarbete mellan fyra och tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida spioneri är grovt skall särskilt beaktas om gärningen var av särskilt farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av synnerlig vikt eller om den brottslige rörde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrotts honom.

Mildare former av spioneri äro de i 8 kap. 6 § upptagna brottstyperna obehörig befattning med hemlig uppgift (6 § första stycket), som icke förutsätter uppsåt att gå främmande makt tillhanda och som straffas högst med straffarbete i två år eller, om riket var i krig, högst med straffarbete i fyra år, samt vårdslöshet med hemlig uppgift (6 § andra stycket), där straffet är fängelse eller böter eller, om riket var i krig, högst straffarbete i två år.

I 8 kap. 7 § straffbelägges s. k. *olovlig underrättelseverksamhet*. Frågan

om den straffrättsliga regleringen av sådan verksamhet har upprepade gånger varit föremål för riksdagens prövning. Sin nuvarande lydelse har ifrågavarande paragraf erhållit enligt lag den 18 juni 1949. Brottet definieras så, att någon, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig. För olovlig underrättelseverksamhet straffas även den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan, som ej är allenast tillfällig. Straffet för olovlig underrättelseverksamhet är högst straffarbete i två år.

Den som offentligen skymfar främmande makts flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken eller med våld, hot därom, smädelse eller annan missfirmlig gärning förgriper sig mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket eller gör intrång i lokal som innehaves av främmande makts representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes, dömes enligt 8 kap. 8 § för *kränkande av främmande makt* till fängelse eller till straffarbete i högst fyra år. Om brottet är ringa är straffet allenast böter.

Att utan Konungens tillstånd här i riket värva folk till främmande krigstjänst eller därmed jämförlig tjänst eller förmå folk att olovligen begiva sig ur riket för att taga sådan tjänst är enligt 8 kap. 9 § straffbart såsom *olovlig värvning*. Straffet är fängelse eller böter eller, om riket var i krig, straffarbete i högst två år.

Slutligen straffbelägges i 8 kap. 10 § *tagande av utländskt understöd*, innebärande att man av främmande makt eller någon som handlar i dess intresse mottar penningar eller annan egendom för att genom utgivande eller spridande av skrifter eller annorledes påverka den allmänna meningens om statsskicket eller om åtgärder i rikets inre eller yttre styrelse. Straffet är fängelse eller straffarbete i högst två år.

De i 8 kap. 1, 2, 4 och 5 §§, 6 § första stycket och 7 § upptagna brotten äro straffbara redan på försöks- och förberedelsestadiet (8 kap. 11 §). Utan Kungl. Maj:ts tillstånd får allmän åklagare ej väcka åtal för brott, som avses i 8 kap. 7—9 §§, ej heller för försök eller förberedelse till brott enligt 7 § (8 kap. 13 §).

Sådana brottliga handlingar som rikta sig mot *rikets inre säkerhet*, s. k. högmålsbrott, behandlas i 9 kap. strafflagen. Det viktigaste av dessa brott, nämligen *uppror*, är upptaget i 1 §. Upprorsbrottet står i nära anslutning till högförräderibrottet enligt 8 kap. 1 §. Den betydelsefullaste skiljaktigheten ligger i uppsåtet. Uppror föreligger om någon, med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta

domarmakten skall sålunda framtingas eller hindras, företager handling, som innebär fara för uppsåtets förverkligande, och handlingen ej är att bedöma som högförräderi. För uppror ådömes straffarbete på livstid eller, om faran var ringa, straffarbete mellan fyra och tio år.

Den som förövar misshandel å Konungens person eller å regent som är satt i Konungens ställe eller brott mot Konungens eller regentens frihet skall enligt 9 kap. 2 § dömas för *majestätsbrott* till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år. Förövas sådan gärning mot annan medlem av konungahuset, är straffet straffarbete i högst sex år; om brottet är grovt, dömes till straffarbete från och med sex till och med tio år eller på livstid. Om majestätsbrott innebär berövande av livet, skall alltid dömas till livstids straffarbete.

Missfirmelse mot kunglig person, missfirmelse mot riksstyrelsen eller mot riksdagen och skymfande av rikssymbol straffbeläggas i 9 kap. 3—5 §§. Straffet är fängelse eller böter.

Enligt 9 kap. 6 § skall för *väpnat hot mot laglig ordning* dömas, om någon, med uppsåt att brott skall förövas mot allmän säkerhet eller medborgerlig frihet, samlar eller anför väpnat manskap eller håller det samlat eller förser manskap med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning eller övar det i vapens bruk. För dylik gärning är straffet straffarbete från och med sex till och med tio år.

S. k. *olovlig kärverksamhet* innebär att man bildar eller deltar i sammanslutning, som måste anses vara avsedd att utgöra ett sådant maktmedel som militär trupp eller polisstyrka och som icke med vederbörligt tillstånd förstärker försvaret eller ordningsmakten, eller att man för sådan sammanslutning tar befattning med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning, upplåter lokal eller mark för sammanslutningens verksamhet eller understödjer sammanslutningen med penningar eller på annat sätt. Detta förfarande straffbelägges i 9 kap. 7 §, som för brottet stadgar högst straffarbete i två år.

Ytterligare en brottstyp har upptagits i 9 kap., nämligen *svikande av försvarsplikt* (självstympning o. dyl.), som enligt 8 § medför högst straffarbete i två år eller, om riket var i krig, högst straffarbete i fyra år.

I fråga om de i 9 kap. 1, 2, 6 och 8 §§ upptagna brotten straffbelägges även försök; förberedelse är likaledes straffbar beträffande samma brott med undantag för brott enligt 8 § (9 kap. 9 §). De brott som rikta sig mot kunglig person få i allmänhet av allmän åklagare åtalas endast med tillstånd av Kungl. Maj:t (9 kap. 10 §).

I 19 kap. strafflagen ha sammanförts s. k. *allmänfarliga brott*. Bland dessa har i 4 § upptagits *sabotage*. Sådant brott föreligger, om någon förstör eller skadar egendom, som har avsevärd betydelse för rikets försvar, folkförsörjning, rättsskipning eller förvaltning eller för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet i riket, eller genom annan åtgärd, som ej innefattar allenast undanhållande av arbetskraft eller uppmaning därtill, allvarligt hindrar eller stör användningen av sådan egendom. Därjämte före-

ligger sabotage, där någon eljest genom skadegörelse eller annan åtgärd som nyss sagts allvarligt hindrar eller stör den allmänna samfärdseln eller användningen av telegraf, telefon, radio eller dylikt allmänt hjälpmedel eller av anläggning för allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft. Straffet för sabotage är straffarbete i högst fyra år eller fängelse. Om brottet är grovt, skall för grovt sabotage dömas till straffarbete från och med två till och med tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om därigenom framkallats fara för rikets säkerhet, för flera människoliv eller för egendom av särskild betydelse. Försök eller förberedelse till sabotage är ävenledes straffbelagt (19 kap. 11 §).

Av brotten i 19 kap. strafflagen må vidare nämnas *mordbrand* (1 och 2 §§), *allmänfarlig ödeläggelse* (3 §), *spridande av gift eller smitta* (6 §) och *förgöring* (framkallande av allmän fara för djur eller växter medelst gift eller genom att sprida elakartad sjukdom etc., 7 §).

I samband med 1948 års revision av strafflagen moderniserades även strafflagstiftningen för krigsmakten. De *militära straffbestämmelserna* infördes därvid i allmänna strafflagen i två nya kap., 26 och 27 kap. I 26 kap. givas bestämmelser om brott av krigsmän, medan 27 kap. upptar särskilda bestämmelser för krig, beredskapstillstånd m. m. Bland de i 27 kap. upptagna brotten må särskilt nämnas *krigsförräderi*, som behandlas i 27 kap. 1 §. Det må anmärkas att Kungl. Maj:t enligt 27 kap. 16 § äger befogenhet att, i den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, förordna att vad i 8, 26 och 27 kap. stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall i tillämpliga delar gälla beträffande brott som förövas under annan tid.

Rättegångsbalkens bestämmelser om tvångsmedel i brottmål.

Förfarandet vid förundersökning i brottmål och de medel som därvid få komma till användning ha noggrant reglerats i den nya rättegångsbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1948. Bestämmelser rörande förfarandet i allmänhet vid förundersökningen finnas i 23 kap. Det stadgas där att förundersökning skall inledas, så snart anledning förekommer, att brott som faller under allmänt åtal förövats. Förundersökningen har till uppgift att utröna vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligga för åtal mot honom. Under förundersökningen skall målet så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebringas i ett sammanhang. Uppgiften ankommer på polis- och åklagarmyndigheterna. Förundersökningen skall inledas av polismyndighet eller åklagaren; om den inletts av polismyndighet skall åklagaren övertaga ledningen så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet eller det eljest av särskilda skäl finnes påkallat. Under förundersökningen får förhör hållas med envar som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Den som icke är anhållen eller häktad är icke skyldig att kvarstanna för förhör längre än sex timmar, i undantagsfall tolv timmar (23 kap. 9 §). När förundersökningen

fortskridit så långt att någon skäligen misstänkes för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken (23 kap. 18 §).

Bestämmelser om åklagare och polismyndighet finnas i 7 kap. rättegångsbalken. Åklagarväsendet står under högsta ledning av riksåklagaren. Under honom utövas ledningen av statsåklagarna (landsfogdar och förste stadsfiskaler). För de åklagare som lyda under dem användes beteckningen distriktsåklagare. Med polismyndighet avses, förutom åklagare som har befattning med polisväsendet, i stad där polismästare finnes polismästaren och befattningshavare i befälsställning vid polisväsendet, vilken enligt den för honom gällande instruktionen äger handla i polismästarens ställe, samt i annan stad, där åklagaren icke har befattning med polisväsendet, den som närmast under polischefen har inseende över polisväsendet.

Om tvångsmedel som få användas vid förundersökningen meddelas bestämmelser i 24—28 kap. rättegångsbalken. I de nämnda kapitlen i rättegångsbalken behandlas i huvudsak följande särskilda tvångsmedel, nämligen i 24 kap. häktning och anhållande, i 25 kap. reseförbud, i 26 kap. kvarstad och skingringsförbud, i 27 kap. beslag samt i 28 kap. husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

H ä k t n i n g o c h a n h å l l a n d e. Häktning får enligt bestämmelserna i 24 kap. ske, om någon på sannolika skäl misstänkes för brott, varå straffarbete kan följa, och det skäligen kan befaras, att den misstänkte avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff eller genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, eller det finnes anledning antaga att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. Kan straffarbete ej följa på brottet men väl fängelse, får den misstänkte häktas om han ej har stadigt hemvist inom riket och det skäligen kan befaras att han avviker. Om å brottet icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år, skall häktning ske, om det ej är uppenbart att anledning därtill saknas. I fall då det kan antagas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter eller mistning av befattning å viss tid, får häktning ej ske. Oberoende av brottets beskaffenhet kan häktning ske, om den misstänkte är okänd och undandrar sig att uppgiva namn och hemvist eller anledning förekommer att hans uppgift därom är osann, likaså om han saknar hemvist inom riket och det skäligen kan befaras att han genom att begiva sig från riket undandrar sig lagföring eller straff.

Häktning kan endast beslutas av rätten.

Anhållande är ett provisoriskt frihetsberövande i avbidan på häktning. Därest mot någon förekomma skäl till häktning, kan han sålunda i avbidan på rättens beslut därom anhållas. Äro ej fulla skäl till häktning, får den misstänkte dock anhållas, om det finnes vara av synnerlig vikt att han i avbidan på ytterligare utredning tages i förvar. Beslut om anhållande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. Anhållningsbeslut kan meddelas även om den misstänkte ej anträffats eller eljest ej är tillstädes. Så snart beslutet om anhållande verkställts, skall anmälan göras hos anhållningsmyndigheten. Därefter skall den anhållne så snart ske kan för förhör

inställas inför anhållningsmyndigheten eller för polisman, åt vilken uppdragits att hålla förhöret med honom. Detsamma gäller då någon av polisman eller annan gripits såsom misstänkt för brott. Den som anhålles skall erhålla besked om det brott misstanken avser. Den anhållnes husfolk eller närmaste anhöriga skola även, så snart det kan ske utan men för utredningen, underrättas om anhållandet.

Anhållandet får i regel bestå endast under kort period. I 24 kap. 12 § stadgas att anhållningsmyndigheten, om ej den anhållne frigives, sist dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhållne inställdes till förhör, skall till rätten avlåta framställning om hans häktande. Om emellertid för prövning av häktningsfrågan ytterligare utredning finnes erforderlig, kan med framställningen anstå; dock skall den avlåtas så snart ske kan och senast å femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhållne inställdes för förhör. Om ej framställning till rätten göres i enlighet med det sagda, skall den anhållne omedelbart frigivas.

När rätten fått häktningsframställning från anhållningsmyndigheten, skall rätten så snart ske kan hålla förhandling i häktningsfrågan. Om ej synnerligt hinder möter, skall förhandlingen hållas senast å fjärde dagen efter det framställningen inkommit. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan framställningen inkom, får emellertid, om ej rätten finner särskild förhandling böra äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen. Häktningsförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess frågan kan avgöras. Uppskov får ej äga rum utan synnerliga skäl. Utan den misstänktes begäran får uppskov ej ske längre än fyra dagar. Uppskjutes förhandlingen skall anhållandet fortfara, om ej rätten bestämmer annat.

Sedan häktning beslutats, skall rätten, om åtal ej redan väckts, utsätta tid inom vilken åtal skall väckas. Denna tid får ej bestämmas längre än som finnes oundgängligen erforderligt. Om den utsatta tiden överstiger två veckor, skall rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal väckts, med högst två veckors mellanrum hålla förhandling och därvid särskilt tillse att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Förlängning av utsatt tid kan medgivas av rätten. Om åtal icke väckes inom den utsatta tiden eller begäran om förlängning icke inkommer, skall rätten omedelbart förordna om den häktades frigivande.

R e s e f ö r b u d. Detta innebär förbud för misstänkt att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort. Sådant förbud kan enligt bestämmelser som meddelas i 25 kap. utfärdas, om någon är skäligen misstänkt för brott varå frihetsstraff kan följa och det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen kan befaras att han avviker eller annorledes undandrar sig lagföring eller straff men det eljest ej förekommer anledning att anhålla eller häkta honom. I vissa fall kan reseförbud även meddelas oberoende av brottets beskaffenhet. Reseförbud meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Om reseförbud överträdes eller därmed förenat villkor ej fullgöres, skall den misstänkte

omedelbart anhållas eller häktas, om det ej är uppenbart att skäl därtill ej förekomma.

Kvarstad och skingringsförbud. Om någon är skäligen misstänkt för brott och det skäligen kan befaras att han genom att avvika eller genom att undanskaffa egendom eller annorledes undandrar sig att gälda böter, värdet av förverkad egendom eller annan ersättning till det allmänna eller skadestånd eller annan ersättning till målsägande, som kan antagas komma att på grund av brottet ådömas honom, får enligt vad som stadgas i 26 kap. kvarstad läggas å så mycket av hans lösa egendom som svarar mot skulden eller, om det är tillfyllest, egendomen ställas under förbud att säljas eller skingras, s. k. skingringsförbud. Skingringsförbud kan även meddelas å fast egendom. Beslut om kvarstad eller skingringsförbud meddelas av rätten. I avbidan på rättens beslut om kvarstad eller skingringsförbud får undersökningsledaren eller åklagaren taga lös egendom i förvar. Då fara är i dröjsmål, får sådan åtgärd vidtagas även av polisman.

Beslag. Medan kvarstad och skingringsförbud avse att säkra ett visst förmögenhetsvärde, avser beslag omhändertagande av vissa bestämda föremål, som skäligen kunna antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhända eller på grund av brott förverkade. Beslag får enligt de bestämmelser som meddelas i 27 kap. äga rum oberoende av brottets svårhetsgrad eller beskaffenhet. Åtskilliga inskränkningar beträffande befogenheten att taga i beslag gälla emellertid. Sålunda får enligt 27 kap. 2 § beslag ej läggas å skriftlig handling, om dess innehåll kan vara sådant att befattningshavare eller annan enligt de regler som meddelas i 36 kap. rättegångsbalken ej må höras såsom vittne därom och handlingen innehaves av honom eller av den till vars förmån tystnadsplikten gäller. Ej heller må, såvida det icke är fråga om brott varå ej kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år, hos den misstänkte eller vissa honom närstående beslag läggas å skriftligt meddelade mellan den misstänkte och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes. Särskilda bestämmelser ha även meddelats om beslag å brev, telegram eller annan försändelse, som finnes i postverkets eller telegrafverkets vård. Sådan handling får tagas i beslag endast om å brottet kan följa straffarbete samt försändelsen hos mottagaren skulle vara underkastad beslag.

Beslag kan beslutas av rätten beträffande föremål, som företes vid rätten eller eljest är tillgängligt för beslag, samt av undersökningsledaren eller åklagaren. Även annan, som med laga rätt griper eller anhåller misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan eller kroppsvisitation, äger lägga beslag å föremål som därvid påträffas. Är fara i dröjsmål, får även eljest polisman verkställa beslag, dock ej i fråga om försändelse i post- eller telegrafverkets vård. Beslag som ej verkställts av rätten, undersökningsledaren eller åklagaren är endast provisoriskt; anmälan skall skyndsamt göras hos undersökningsledaren eller åklagaren.

Om beslag verkställts utan rättens förordnande, äger den som drabbats av beslaget begära rättens prövning därav.

Beslag skall, såvida åtal ej redan väckts, inom viss tid följas av åtal. Härom stadgas i 27 kap. 7 §. När rätten förordnar om beslag eller fastställer verkställt beslag, skall den utsätta den tid inom vilken åtal skall väckas. Tiden må därvid ej bestämmas längre än som finnes oundgängligen erforderligt. I annat fall skall åtal väckas inom en månad, sedan beslaget verkställdes. Om tiden finnes otillräcklig, äger rätten, om framställning därom göres före utgången av tiden, medgiva förlängning.

För att möjliggöra beslag av försändelse, som väntas inkomma till post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befodringsanstalt, har i 27 kap. 9 § befogenhet givits rätten att efter framställning av undersökningsledaren eller åklagaren förordna att dylik försändelse, när den inkommer, skall kvarhållas till dess frågan om beslag blivit avgjord. Förordnande härom skall meddelas att gälla viss tid, högst en månad, från den dag då förordnandet delgavs anstaltens föreståndare. I förordnandet skall intagas underrättelse att meddelande om åtgärden icke må utan tillstånd av undersökningsledaren eller åklagaren lämnas avsändaren, mottagaren eller annan. När försändelse på grund av förordnandet kvarhållits, skall föreståndaren utan dröjsmål göra anmälan hos den som begärt förordnandet, varvid denne har att omedelbart pröva om beslag skall äga rum.

Om den, från vilken beslag sker, ej är närvarande vid beslaget, skall han enligt 27 kap. 11 § ofördröjligen underrättas därom och hur det förfarits med det beslagtagna. Har försändelse hos post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befodringsanstalt tagits i beslag, gäller dock en särskild bestämmelse. I sådant fall skall, så snart det kan ske utan men för utredningen, mottagaren och, om avsändaren är känd, även denne underrättas.

Beträffande behandlingen av beslagtaget föremål ha meddelats vissa föreskrifter, av vilka här må nämnas bestämmelserna i 27 kap. 12 § rörande beslag av post- eller telegrafförsändelse, handelsbok eller annan enskild handling. Sådan handling får icke närmare undersökas, brev eller annan enskild handling ej heller öppnas av annan än rätten, undersökningsledaren eller åklagaren. Dock får sakkunnig eller annan som anlitas för utredningen angående brottet eller eljest därvid höres, efter anvisning av sådan myndighet granska handlingen. Äger den som verkställer beslaget ej närmare undersöka handlingen, skall den av honom förseglas. I lagrummet stadgas även beträffande post- eller telegrafförsändelse, att avskrift eller utdrag därav ofördröjligen skall tillställas mottagaren, om det kan ske utan men för utredningen.

I 27 kap. 16 § meddelas bestämmelser om telefonavlyssning. Ingrepp i telefonhemligheten får företas blott i vissa strängt begränsade fall. Sålunda får avhörande av telefonsamtal medgivas endast när fråga är om brott av så allvarlig beskaffenhet, att därå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Rätt att besluta om åtgärden tillkommer endast rätten, som kan upptaga frågan blott på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Beslutet får avse tillstånd till avhörande av samtal till och från telefonapparat som innehaves av den som skäligen kan misstänkas för brottet

eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom. Tillståndet skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare. Beträffande granskning av upppteckning som ägt rum vid samtals avhörande, skall vad i 27 kap. 12 § stadgas om undersökning och granskning av enskild handling äga tillämpning. I den mån upppteckningen innehåller något, som ej är av betydelse för utredningen, skall den efter granskningen omedelbart förstöras.

Under förarbetena till nya rättegångsbalken ifrågasattes att möjlighet skulle beredas undersökningsledaren eller åklagaren att från telefonanstalt erhålla uppgift å telefonsamtal, växlade eller beställda mellan apparat, som kunde antagas ha begagnats eller komma att begagnas av den misstänkte, och annan apparat. Något stadgande härom kom dock icke att inflyta i rättegångsbalken, enär processlagberedningen och föredragande departementschefen ansågo att frågan om sådan åtgärd kunde regleras i administrativ ordning (se prop. 1942: 5 s. 509). Sedermera kom emellertid att i 1929 års telefonreglemente (§ 2 i lydelse jämlikt kungörelse den 26 september 1948) inflyta ett stadgande av innehåll, bland annat, att uppgift om namn å de personer och nummer å de apparater, mellan vilka samtal utväxlats, icke finge, där ej i lag annorlunda stadgades, delges andra än dem, mellan vilka samtalet utväxlats eller som vore innehavare av de vid samtalet använda telefonapparaterna. Samma stadgande återfinnes i 3 § i nu gällande telefonreglemente den 16 mars 1951, nr 132.

Husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Husrannsakan får enligt bestämmelserna i 28 kap., om det förekommer anledning att brott förövats, äga rum i »hus, rum eller slutet förvaringsställe» för eftersökande av föremål, som är underkastat beslag, eller eljest till utrönade av omständighet som kan äga betydelse för utredningen om brott. Det fordras att frihetsstraff skall kunna följa å brottet. I regel får sådan husrannsakan företagas blott hos den som misstänkes för brottet. Husrannsakan kan även företagas för eftersökande av den som skall gripas, anhållas eller häktas eller hämtas till förhör; sådan husrannsakan får verkställas hos den misstänkte eller hos annan, om synnerlig anledning förekommer att den sökte uppehåller sig där.

Förordnande om husrannsakan meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Kan husrannsakan antagas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den, hos vilken åtgärden företages, bör, om ej fara är i dröjsmål, åtgärden icke vidtagas utan rättens förordnande. Utan förordnande av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten äger polisman företaga husrannsakan, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som skall gripas, anhållas eller häktas eller hämtas till förhör eller till inställelse vid rätten eller att verkställa beslag å föremål som på bar gärning följts eller spårats, likaså eljest om fara är i dröjsmål.

Även för kroppsvisitation och kroppsbesiktning fordras att frihetsstraff skall kunna följa å brottet. Förekommer anledning att brott av sådan svårhetsgrad förövats, kan kroppsvisitation eller kroppsbesiktning företagas för

eftersökande av föremål som är underkastat beslag eller eljest till utrönande av omständighet som kan äga betydelse för utredning om brottet. Beträffande rätt att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning gäller i stort sett detsamma som för husrannsakan. Åtgärden beslutas sålunda av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten; om fara är i dröjsmål, kan åtgärden också beslutas av polisman.

Tvångsmedelslagstiftningen och dess tillämpning under det andra världskriget.

Den 10 juni 1938 utfärdade Kungl. Maj:t en hemligstämplad kungörelse, den s. k. säkerhetskungörelsen. Enligt denna kungörelse skulle finnas en allmän säkerhetstjänst i syfte att vid krig eller krigsfara förhindra överbringandet av krigsunderrättelser till obehöriga. I kungörelsen angavs genom en detaljerad uppräknning vad som skulle anses såsom krigsunderrättelser. Säkerhetstjänstens verksamhet var enligt kungörelsen uppdelad i två grenar, innefattande den ena övervakning av post-, telegraf-, telefon- och radiotrafik samt trafiken å järnvägar och väg-, sjö- och luftförbindelser, och den andra för dylik övervakning erforderlig spaning efter misstänkta personer. Säkerhetstjänsten skulle handhavas av en av Kungl. Maj:t särskilt förordnad säkerhetschef. Denne, som lydde omedelbart under Kungl. Maj:t, hade ansvaret för och ledningen av säkerhetstjänsten inom hela riket. Vidare skulle finnas säkerhetschefen underlydande övervakningschefer till det antal Kungl. Maj:t bestämde. Övervakningschef utsågs av Kungl. Maj:t, som tillika bestämde verksamhetsområde för sådan chef (övervakningsområdet). Övervakningschef ålåg att efter de av säkerhetschefen angivna huvudlinjerna närmare planlägga säkerhetstjänsten inom övervakningsområdet samt tillse att tjänsten bedrevs med erforderlig omsorg och kraft. Beträffande de befogenheter, som skulle tillkomma säkerhetstjänstens befattningshavare vid verksamhetens utövande, innehöll säkerhetskungörelsen däremot i övrigt icke några bestämmelser. I kungörelsen utsades, att angående befogenhet för personalen vid säkerhetstjänsten att förordna om beslag, skingringsförbud, hus- och kroppsrensningen samt om övervakning av meddelanden, som befordrades med post, telegraf, telefon och radio eller annorledes, ävensom om kvarhållande av misstänkt person skulle gälla vad därom kunde varda särskilt stadgat.

Redan innan kriget brutit ut, sattes säkerhetskungörelsen delvis i kraft, och från den 12 april 1940 var den i sin helhet i tillämpning.

Vid tiden för krigsutbrottet reglerades de tvångsmedel, som kunde användas vid förberedande utredningar rörande brott, dels i 19 § strafflagens promulgationsförordning och dels i lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål. I 19 § strafflagens promulgationsförordning funnos bestämmelser om häktning och kvarhållande av misstänkt person. De tvångsmedel som reglerades i 1933 års lag voro beslag, skingringsförbud samt hus- och kroppsrensningen. Befogenhet att besluta om ifrågavarande tvångsmedel tillkom länsstyrelse, landsfogde, landsfiskal och stadsfiskal ävensom polis-

mästare och polisintendent, som var chef för kriminalavdelning i stad, samt domstol i mål som där handlades. Viss rätt att begagna tvångsmedel tillkom även underordnade polismän. Bestämmelserna om häktning och kvarhållande av misstänkt person överensstämde, med den skiljaktighet som för-anledes av att numera endast rätten kan besluta om häktning, i huvudsak med de nu gällande reglerna om häktning och anhållande i rättegångsbalken. Beträffande beslagsreglerna må nämnas att 1933 års lag saknade motsva-righet till stadgandena i 27 kap. 9 och 16 §§ rättegångsbalken rörande kvarhållande av försändelse som väntas inkomma till post eller annan beford-ringsanstalt och om avlyssning av telefonsamtal.

De i säkerhetskungörelsen förutsatta bestämmelserna om allmänna sä-kerhetstjänstens befogenheter meddelades i lagen den 14 oktober 1939 om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott som avses i 8 eller 19 kap. strafflagen m. m. samt i lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. Båda dessa lagar erhöilo provisorisk karaktär och skulle gälla till utgången av mars 1941. Giltighetstiden för 1939 års lag förlängdes ej. Däremot förlängdes 1940 års lag successivt, sista gången ge-nom lag den 26 maj 1944, enligt vilken 1940 års lag ägde fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1945.

Genom 1939 års lag tillkommo vissa i förhållande till då gällande rätt nya tvångsmedel, som skulle få användas vid utredning rörande vissa brott, sär-skilt sådana brott som avsågos i 8 och 19 kap. strafflagen och varå kunde följa straffarbete. De nya tvångsmedel som infördes genom lagen voro kvarhållande av post- och telegraf-försändelser samt avlyssnande av telefonsamtal och inhämtande av uppgift å beställda eller utväxlade telefonsamtal.

1940 års tvångsmedelslag innefattade mycket mera vittgående befogenheter än den år 1939 utfärdade lagen. De i 1940 års lag angivna åtgärderna fingo tillgripas i den mån så fanns erforderligt för att hindra eller uppdaga brott mot 8 kap. strafflagen eller sådana brott mot 19 kap. samma lag, vilka kunde skada rikets försvar eller folkförsörjning eller dess vänskapliga för-bindelser med främmande makt. Sedermera utökades denna förteckning med brott mot den år 1940 tillkomna lagen om straff för sabotage. Åtgärderna fingo emellertid därutöver användas även i den mån det var erforderligt för att hindra att förhållande, vars meddelande till främmande makt kunde för-anleda skada som nyss nämnts, kom till obehörigas kännedom eller för att vinna utredning om obehörigt utforskande av sådant förhållande eller om överbringande till obehörig av meddelande därom. Under de nu angivna förutsättningarna kunde enligt 1940 års lag beslut meddelas om beslag, skingringsförbud samt hus- eller kroppsrannsakan. Vidare kunde beslutas att expediering av post-, telegraf-, järnvägs- eller annan försändelse skulle inställas eller fördröjas eller försändelsens innehåll granskas och censureras samt att expediering av telefonsamtal skulle inställas eller fördröjas eller samtal avlyssnas eller telefonapparat för viss tid eller tills vidare av-stängas för samtal. Genom lag den 21 mars 1941 tillades att det jämväl kunde beslutas att uppgift skulle lämnas från telefonanstalt å utväxlade eller beställda samtal.

Vidare gav 1940 års lag möjlighet att där det befanns erforderligt för ändamål som förut nämnts gripa och kvarhålla personer, vilka misstänktes för att förbereda, utöva eller främja sådan verksamhet, mot vilken lagen riktade sig.

Åtgärd som beslutats med stöd av 1940 års lag fick enligt vad som uttryckligen stadgades icke upprätthållas längre än som erfordrades för att vinna det med åtgärden avsedda ändamålet. Därutöver funnos i lagen vissa särskilda kontrollföreskrifter. I fråga om förfarandet vid beslag och skingringsförbud samt hus- och kroppsrensningen, som kunde komma att äga rum med stöd av lagstiftningen, ägde sålunda flertalet bestämmelser i den för vanliga förhållanden avsedda 1933 års lag motsvarande tillämpning. Detta innebar bl. a. att om brott som föranlett beslag eller skingringsförbud ej åtalats inom en månad från åtgärdens verkställande, beslaget eller skingringsförbudet skulle hävas, såvida ej länsstyrelsen eller, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, annan myndighet medgivit att åtgärden finge bestå under viss ytterligare tid. I samband med förlängningen av lagens giltighetstid år 1943 infördes bestämmelser rörande ökad kontroll å förordnanden om granskning av postförsändelser och om avlyssnande av telefonsamtal. Om dylikt beslut meddelats, skulle sålunda anmälan därom med angivande av skälen för beslutet utan dröjsmål göras hos justitiekanslern, som hade att upphäva det samma, om han fann att det icke borde äga bestånd. Enligt den ursprungliga lydelsen av 1940 års lag skulle kvarhållen person, om han ej inom trettio dagar från första dagen av kvarhållandet förklarats häktad, frigivas, såvida ej justitiekanslern medgivit att han finge kvarhållas under viss ytterligare tid, högst trettio dagar. Vid lagens förlängning 1941 ändrades dessa bestämmelser. Ändringen innebar att den tid kvarhållande finge ske utan medgivande av justitiekanslern förkortades till femton dagar samt att justitiekanslern skulle äga giva tillstånd till fortsatt kvarhållande under högst femton dagar varje gång sådant tillstånd hos honom begärdes. Den sammanlagda längsta tiden för kvarhållande, sextio dagar, bibehölls dock. Samtidigt med lagens förlängning för tiden den 1 juli 1944—den 30 juni 1945 förkortades den längsta tiden för kvarhållande till trettio dagar och stadgades att, då någon med stöd av lagen kvarhållits mer än fem dygn, anmälan därom ofördröjligen skulle göras hos justitiekanslern.

Befogenhet att föranstalta om åtgärder som avsågos i 1940 års lag tillkom länsstyrelse, landsfogde och polismästare samt i Stockholm dessutom förste stadsfiskalen och den polisintendent, som var chef för kriminalavdelningen. Kungl. Maj:t kunde emellertid uppdraga beslutanderätt i nu förevarande fall åt befattningshavare, som kunde anses jämställd med de befattningshavare inom åklagarväsendet och polisväsendet som nu nämnts. Underordnade befattningshavare voro enligt 1940 års lag, i den mån Kungl. Maj:t förordnade därom, berättigade att, då dröjsmål kunde medföra fara, besluta om användning av ifrågavarande tvångsmedel. I sistnämnda fall skulle dock anmälan om beslutet utan dröjsmål göras hos högre myndighet, som snarast möjligt hade att pröva om åtgärden skulle bestå. Något sådant Kungl. Maj:ts förordnande meddelades emellertid aldrig.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av 1940 års lag utfärdades i en kungörelse av den 9 januari 1940. Denna kungörelse gällde till och med den 31 mars 1941, då den ersattes av en ny kungörelse av i huvudsak samma innehåll, vilken sistnämnda kungörelse sedermera successivt förlängdes till och med den 30 juni 1945, då den upphörde att gälla.

1940 års lag skulle äga tillämpning blott därest Kungl. Maj:t förordnat därom. Förordnande om tillämpning av lagen fick meddelas vid krig eller krigsfara eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Sådant förordnande meddelades samtidigt med lagens utfärdande.

Allmänna säkerhetstjänstens uppgift var enligt säkerhetskungörelsen, såsom förut nämnts, att vid krig eller krigsfara förhindra överbringandet av krigsunderrättelser till obehöriga. Genom 1940 års tvångsmedelslag skedde emellertid i själva verket en utvidgning av säkerhetstjänstens verksamhetsområde. Betydelsen av lagen ansågs nämligen sträcka sig längre än till endast ett angivande av de befogenheter som tillkommo säkerhetstjänsten vid utövande av dess uppgifter enligt säkerhetskungörelsen. Säkerhetstjänsten ansågs med stöd av 1940 års lag äga befogenhet att tillämpa de däri angivna tvångsmedlen ej blott till förhindrande av obehörigt överbringande av krigsunderrättelser i den betydelse detta uttryck ägde enligt säkerhetskungörelsen utan även för att hindra att förhållande, som kunde skada rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt, kom till obehörigas kännedom. Säkerhetstjänsten fick sålunda till uppgift dels att förhindra och uppdaga spioneri- och sabotagebrott och vissa därmed jämförliga brott och dels att genom övervakning av trafikmedlen förhindra obehörig spridning av uppgifter om förhållanden, som kunde skada rikets försvar eller folkförsörjningen eller rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt. Till fullgörande av sin berörda uppgift utövade säkerhetstjänsten under kriget en mycket omfattande både individuell och allmän kontroll över post-, telegram- och telefontrafiken samt person- och godstrafiken med järnväg, båt och flyg. Vid utövande av den allmänna kontrollen fungerade säkerhetstjänsten i praktiken såsom ett allmänt censurorgan.

Omedelbart efter krigets slut vidtogos åtgärder för säkerhetstjänstens avveckling. I propositionen nr 284 till 1946 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag angående fortsatt verksamhet för hindrande och uppdagande av spioneri m. m. I propositionen uttalades att en sådan organisation som allmänna säkerhetstjänsten, vilken tillkommit för att stödja den ordinära polismakten under vissa exceptionella förhållanden och vilken organisatoriskt skilde sig från polisväsendet i övrigt, icke borde bestå under normala förhållanden. Övervägande skäl talade för att ifrågavarande verksamhet under fredstid borde vara en uppgift för de ordinära polis- och åklagarmyndigheterna. Med hänsyn till de särskilda krav som ställdes på detta arbete och då kostnaderna för den spaningsverksamhet som vore förenad därmed icke borde helt falla på kommunerna, borde emellertid dessa myndigheter vid utförandet av det egentliga spaningsarbetet i allmänhet anlita biträde av statspolispersonal. När spionage- och underrättelseverksamheten ofta hade

förgreningar i skilda delar av riket, borde vidare inom polisorganisationen möjlighet finnas till central överblick över verksamheten och till samordnande av de erforderliga polisåtgärderna. Av denna anledning borde uppdragas åt statspolisintendenten att sörja för den behövliga samordningen på området. Föredragande statsrådet uttalade i propositionen att han hade för avsikt att, om riksdagen godkände förslaget att taga statspolisorganisationen i anspråk för verksamheten, utse två för medborgarsinne kända personer, med vilka statspolisintendenten kunde samråda i principiella spörsmål och andra frågor av betydelse. Sedan det i propositionen framlagda förslaget bifallits av riksdagen, förordnade Kungl. Maj:t den 29 juni 1946 att vad i lag eller författning funnes föreskrivet om säkerhetstjänsten eller dess personal, uppgifter och befogenheter skulle upphöra att gälla med utgången av juni 1946. 1940 års tvångsmedelslag hade som förut nämnts upphört att gälla redan med utgången av juni 1945.

Den 12 januari 1945 beslöt Kungl. Maj:t tillsätta en parlamentarisk kommission med uppdrag att verkställa en allsidig utredning rörande vissa förhållanden i samband med uppdragandet att en befattningshavare i statens utlänningskommission utlämnat vissa uppgifter till en svensk medborgare, som bedrivit olovlig underrättelseverksamhet. I direktiven för utredningen framhölls att i den allmänna diskussion som föranletts av detta uppdragande riktats kritik också mot säkerhetstjänsten, varför en undersökning syntes påkallad även för säkerhetstjänstens del. Hemställan om sådan undersökning hade för övrigt gjorts av säkerhetschefen själv. Enligt direktiven skulle kommissionen vara oförhindrad att till granskning upptaga även andra frågor angående säkerhetstjänstens verksamhet än sådana som ägde samband med den nämnde befattningshavarens förehavanden. Till fullgörande av sitt uppdrag avlämnade kommissionen tre betänkanden, av vilka det tredje (SOU 1948: 7) behandlade säkerhetstjänstens verksamhet.

Den kritik som i den allmänna diskussionen riktades mot säkerhetstjänstens verksamhet avsåg i främsta rummet tillämpningen av de befogenheter som enligt 1940 års tvångsmedelslag tillkommo säkerhetstjänstens befattningshavare. Denna kritik framkom ej blott i anslutning till de särskilda händelser som närmast föranledde undersökningskommissionens tillsättande utan jämväl — bl. a. i riksdagen — i andra sammanhang. Kommissionen lämnade i sitt nämnda betänkande en utförlig redogörelse för säkerhetstjänstens verksamhet, såväl vad angår kontrollen över trafikmedlen som beträffande spaningsverksamheten. I samband härmed upptog kommissionen till behandling klagomål som från enskilda personer framförts rörande åtgärder från säkerhetstjänstens sida i vissa särskilda fall. På grundval av den verkställda utredningen gjorde kommissionen i sitt betänkande vissa uttalanden rörande säkerhetstjänstens verksamhet. Dessa uttalanden voro, särskilt såvitt angår den allmänna kontrollverksamheten, delvis av kritisk innebörd. Till en del riktade sig kommissionens kritik mot den obestämda och vaga avfattningen av 1940 års tvångsmedelslag, varigenom osäkerhet uppstod rörande omfattningen av de ingripanden som kunde ske med

stöd av lagen. Kommissionens sammanfattande uttalanden rörande undersökningsresultatet återfinnas, beträffande kontrollen över trafikmedlen i betänkandet å s. 221—235 och beträffande säkerhetstjänstens spaningsverksamhet m. m. å s. 420—429.

Statspolisintendentens promemoria.

Såsom nämnts framlades i en av statspolisintendenten upprättad, den 1 februari 1951 överlämnad promemoria förslag om utarbetande av en tvångsmedelslagstiftning enligt vissa i promemorian angivna riktlinjer.

I promemorian framhölls att framför allt den bristande tillgången på tvångsmedel begränsat möjligheterna att frambringa bevis för brottslig verksamhet mot rikets säkerhet. Nu gällande lagstiftning vore härutinnan otillfredsställande. Reglerna för telefon-, post- och telegramkontroll vore enligt statspolisintendentens mening verklighetsfrämmande och opraktiska och utgjorde icke något nämnvärt tillskott till polisens möjligheter att framskaffa bevis. Gällande regler motsvarade icke tillnärmelsevis de krav som i nu rådande utrikespolitiska läge kunde uppställas.

Beträffande trafikmedelskontrollen uttalades i promemorian, att redan förefintligheten av möjlighet till sådan kontroll vore ägnad att hindra användande av trafikmedlen i illegalt syfte. Ur preventiv synpunkt hade detta stor betydelse. Erfarenheter från det andra världskriget visade dessutom att trafikmedelskontroll avsevärt ökade utsikterna till resultat av den yttre övervakningen. I brist på de upplysningar som genom sådan kontroll kunde erhållas om personliga kontakter, sammanträffanden och avsikter måste polisen nu väsentligen förlita sig på övervakningsarbete. Övervakningsarbetet krävde synnerligen stor skicklighet vid utförandet. Riskerna för misslyckande vore under alla förhållanden mycket stora. Övervakningen krävde dessutom stora personalresurser. Urvalet av övervakningsobjekten bleve, utan de kompletterande upplysningar som kunde erhållas genom trafikmedelskontrollen, mycket vanskligt och resultatet ofta slumpartat.

I fortsättningen framhölls i promemorian, att den nuvarande ordningen, enligt vilken beslut om användande av tillgängliga tvångsmedel i väsentlig grad meddelades av domstol, vore ur många synpunkter olämplig. Härom anfördes bl. a. följande.

Domstolarna besitta vanligen icke den allmänna kunskap om bakomliggande förhållanden, som är en grundförutsättning för nu ifrågavarande spörsmåls rätta bedömande. Särskilt i mera tillspetsade situationer måste tvångsmedlen — ofta nattetid och utom vanlig tjänstetid — snabbt kunna beslutas. Det torde icke vara möjligt om beslutanderätten skall tillkomma domstolarna. Härtill kunna läggas de risker ur sekretesssynpunkt, som äro förbundna med den hos myndigheter ej sällan förekommande mindre noggranna förvaringen av hemliga handlingar.

Vidare underströks i promemorian, att användande av effektivare processuella tvångsmedel icke borde anstå till det ögonblick, då krigsfaran vore akut. Vid den tidpunkten hade den fientliga verksamheten (spioneri, orga-

niserandet av femtekolonnen, förberedelserna för sabotage) sannolikt redan i det väsentliga uppnått sina syftsmål. 1940 års tvångsmedelslag hade kunnat bringas i tillämpning vid krig eller krigsfara eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden. Det kunde ifrågasättas om icke sådana förhållanden redan inträtt. Om man utginge från att så vore fallet, funnes icke anledning att i nuläget ställa mindre krav på processuella tvångsmedel än som ansetts nödvändigt vid tiden för lagens tillkomst. Endast i förening med skärpta tvångsmedel kunde den dyrbara insatsen av polispersonal väntas giva fullt utbyte.

I anslutning till det anförda föreslog statspolisintendenten att en lagstiftning snarast måtte genomföras i huvudsaklig överensstämmelse med 1940 års tvångsmedelslag. Brottskategorierna borde emellertid utökas med 9 kap. 1, 2 och 6 §§ strafflagen. Härjämte borde vissa formella ändringar göras, framför allt på grund av nya rättegångsbalkens ikraftträdande. Eftersom riket icke befunde sig i krig, vore emellertid vissa modifikationier att tillråda. Sålunda borde den längsta tiden för anhållande bestämmas till trettio dagar. När någon med stöd av bestämmelserna skulle kvarhållas mer än fem dagar, borde anmälan härom ofördröjligen göras hos justitiekanslern, som skulle pröva huruvida åtgärden vore befogad. Från polis- och åklagarmyndigheternas sida vore det ett bestämt önskemål att åtgärder enligt tvångsmedelslagstiftningen underkastades en noggrann kontroll. Med hänsyn härtill föreslog statspolisintendenten — utöver vad nyss anförts om kontroll av anhållningsbeslut — att polis- och åklagarmyndigheternas samtliga beslut i ärenden rörande trafikmedelskontroll under fred omedelbart skulle underställas justitiekanslern för prövning. Det syntes vara en angelägen uppgift för de personer, med vilka statspolisintendenten skulle samråda i frågor av större vikt, att taga del av dessa beslut. Genom sistnämnda förfarande säkrade man på grund av rådets sammansättning frågornas bedömande jämväl ur medborgerliga synpunkter. Under krig borde kontrollförfarande av detta slag icke förekomma.

Behandlingen vid 1951 års riksdags vårsession av frågan om en beredskapslagstiftning.

I de inledningsvis omförmälda, vid innevarande års riksdags vårsession väckta motionerna, vari hemställdes om skyndsamt utredning angående en beredskapslagstiftning, uttalades bl. a. att det allvarliga utrikespolitiska läget ånyo aktualiserat behovet av ett stärkt skydd mot landsförrädisk verksamhet. Under sådana förhållanden syntes det trängande att upptaga till närmare undersökning de frågor som sammanhänge med behovet av lagstiftningsåtgärder, innebärande vidgade befogenheter för myndigheterna att inskrida mot verksamhet som hotade rikets yttre eller inre säkerhet.

I de yttranden över motionen som första lagutskottet inhämtade från skilda myndigheter vitsordades genomgående behovet av en utredning på förevarande område. Särskilt i det av överbefälhavaren avgivna yttrandet underströks att utredningen även borde omfatta vad som i lagstiftningshänse-

ende borde göras för att i nuläget erhålla större möjligheter att ingripa mot verksamhet som hotade rikets yttre och inre säkerhet.

Första lagutskottet yttrade i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 23), att intresset att trygga statens yttre och inre säkerhet i tider av krig eller krigsfara uppenbarligen krävde mer ingripande lagregler än dem som komme i fråga för mera fredliga förhållanden. Någon meningskiljaktighet torde, framhöll utskottet vidare, icke råda därom, att en lagstiftning i huvudsak motsvarande den som gällde under det senaste världskriget bleve nödvändig för den händelse att läget skulle undergå en skärpning. Skulle riket komma i krig eller ett med krig jämförligt tillstånd inträda, torde ännu mera ingripande lagregler bli ofrånkomliga. Med den försämring som det världspolitiska läget de senare åren undergått hade man tyvärr att räkna med som en praktisk möjlighet att vårt land kunde komma att bli indraget i krigiska förvecklingar eller att i vart fall landets säkerhet kunde bli hotad. Det vore under sådana förhållanden angeläget att de lagstiftnings- och andra åtgärder, som för sådana fall bleve erforderliga, redan nu förbereddes.

Frågan föranledde debatter i båda kamrarna (I kamm. prot. 1951: 16 s. 94—109, II kamm. 1951: 16 s. 88—108). Såsom nämnts avslogs det i motionerna framställda yrkandet med motivering att utredning i ämnet redan påginge.

Justitiedepartementets promemoria.

Såsom i inledningen anmärkts har inom justitiedepartementet upprättats en den 26 juli 1951 dagtecknad promemoria med förslag till skärpt lagstiftning om tvångsmedel vid utredning rörande brott mot rikets säkerhet.

I promemorian uttalas till en början, att det med hänsyn till de synpunkter som framförts bl. a. av statspolisintendenten syntes befogat att nu vidtaga en viss skärpning av tvångsmedelslagstiftningen. Vid utformningen av lagregler i detta syfte borde självfallet beaktas de erfarenheter som vunnits vid tillämpningen av 1940 års tvångsmedelslag.

Det i promemorian framlagda förslaget begränsar sig till en utvidgning av gällande lagstiftning rörande individuella ingripanden. Det framhålles i promemorian att en allmän kontrollverksamhet ej borde ske utan mycket noggranna överväganden av de ömtåliga spörsmål som uppkomme i sammanhanget. Frågan därom syntes vara att hänföra till sådana åtgärder som borde förberedas för att eventuellt sättas i tillämpning, om en ytterligare allvarlig skärpning av läget skulle inträda. Vidare har i promemorian förutsatts att bekämpandet av spioneri och liknande brott skulle liksom för närvarande handhas av de ordinära polis- och åklagarmyndigheterna med biträde vid spaningsverksamheten av statspolisen och att den utvidgning av tvångsmedelslagstiftningen som i nuvarande läge kunde befinnas erforderlig således skulle helt anknyta till den bestående organisationen.

Beträffande den tekniska utformningen av de erforderliga lagbestämmelserna uttalas i promemorian att lagstiftningen borde utformas såsom

tilläggs- och undantagsbestämmelser till rättegångsbalken. Härigenom er nådde man bl. a. att balkens stadganden bleve tillämpliga i allt, varom särbestämmelser ej meddelats. Vid utformandet av tvångsmedelsbestämmelserna syntes det angeläget, framhållas vidare i promemorian, att undvika de vaga och obestämda formuleringar som 1940 års lag begagnade vid angivandet av förutsättningarna för ingripande. Användningen av tvångsmedlen borde liksom enligt rättegångsbalken uttryckligen anknyta till förefintligheten av misstanke om brott. En lagstiftning i ämnet borde sålunda i detta hänseende konstrueras i överensstämmelse med föregångaren till 1940 års tvångsmedelslag, d. v. s. lagen den 14 oktober 1939 om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott som avses i 8 kap. eller 19 kap. strafflagen m. m. Med hänsyn till straffbestämmelsernas nuvarande utformning borde enligt promemorian kompletterande stadganden rörande användande av tvångsmedel meddelas rörande följande brott, nämligen högförräderi (8 kap. 1 §), spioneri (8 kap. 4 och 5 §§), obehörig befattning med hemlig uppgift (8 kap. 6 § första stycket), olovlig underrättelseverksamhet (8 kap. 7 §), uppror (9 kap. 1 §), majestätsbrott (9 kap. 2 §), väpnat hot mot laglig ordning (9 kap. 6 §) samt sabotage (19 kap. 4 §). Samtliga dessa brott vore av sådan svårhetsgrad att straffarbete inginge i strafflatituden. De ökade möjligheterna till ingripande borde avse även försök och förberedelse, som beträffande alla ifrågavarande brott straffbelagts.

Vad angår de särskilda punkter där avsteg från rättegångsbalkens bestämmelser kunde ifrågakomma har i promemorian först upptagits frågan om möjlighet till förlängning av anhållningstiden. Här om an för es i promemorian:

Enligt de gällande bestämmelserna rörande häktning och anhållande skall framställning om häktande av anhållen person avlätas till rätten senast dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne inställdes till förhör; fristen kan dock förlängas till fem dagar, om förövning av häktningsfrågan ytterligare utredning finnes erforderlig (24 kap. 12 §). Utredningen av brott om vilka nu är fråga kräver ofta avsevärd tid, beroende på att de i allmänhet äro av komplicerad beskaffenhet med ett flertal personer inblandade. Enligt 1940 års tvångsmedelslag medgavs också en avsevärd förlängning av tiden; ursprungligen tilläts kvarhållande ända upp till sextio dagar, vilken tid dock sedermera förkortades till trettio dagar. Av den statistik rörande anhållanden under kriget av säkerhetstjänsten eller på dess föranstaltande, som redovisats i undersökningskommissionens betänkande (s. 246), framgår att möjligheten till kvarhållande under längre tidrymd än fem dagar utnyttjades i ett ganska stort antal fall. Statistiken visar bl. a. att tiden för kvarhållandet i allmänhet varit längre i de fall som lett till åtal. Undersökningskommissionen har icke gjort något särskilt uttalande i anslutning till den ifrågavarande statistiken. Med hänsyn till behovet av en skärpt övervakning av spioneri- och sabotagebrott synes det önskvärt att möjlighet till utsträckning av anhållningstiden åter inför es. Såsom förutsättning torde böra anges att längre tid än den i 24 kap. 12 § rättegångsbalken angivna finnes oundgängligen erforderlig för ytterligare utredning av häktningsfrågan. På sätt föreslagits av statspolisintendenten synes längsta anhållningstiden böra bestämmas till trettio dagar.

I promemorian föreslås vidare vissa kompletteringar av rättegångsbalkens bestämmelser i 27 kap. rörande beslag och telefonavlyssning. Beträffande regeln i 27 kap. 2 § andra punkten angående beslag å vissa skriftliga meddelanden föreslås den jämkningen att vid förundersökning angående de förut uppräknade brotten beslag skall få ske, oavsett att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. I fråga om kvarhållande av försändelse enligt 27 kap. 9 § anföres i promemorian att inhämtande av förhandstillstånd av rätten under vissa förhållanden kunde innebära omgång och tidsutdräkt som kunde försvåra utredningsresultatet. I sådana fall där ett snabbt ingripande vore av nöden för att icke utredningsresultatet skulle äventyras borde därför beslutanderätten anförtros undersökningsledaren eller åklagaren. Anmälan som avsågs i 27 kap. 9 § tredje stycket borde för sådant fall göras hos den som meddelat förordnandet.

Bestämmelserna i 27 kap. 16 § om telefonavlyssning vore enligt promemorian i behov av komplettering i flera hänseenden, såvitt anginge här ifrågavarande brott. Här om anföres följande.

Tillstånd till telefonavlyssning får enligt den gällande avfattningen av 27 kap. 16 § rättegångsbalken meddelas endast i samband med utredning rörande brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Denna avgränsning synes, i likhet med vad förut anförts beträffande beslag enligt 27 kap. 2 § andra punkten, i nuvarande läge för snäv när det gäller här ifrågavarande brottstyper. Tvångsmedlet bör få komma till användning beträffande samtliga de förut uppräknade brotten, oavsett att å vissa av dem kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Vidare synes det i vissa fall kunna innebära ett hinder för brottsutredningens effektivitet att förordnande om telefonkontroll får avse endast samtals avhörande. Om det finnes vara av synnerlig vikt för utredningen, bör det även vara tillåtet att inställa eller fördröja expedieringen av samtal eller att avstänga telefonapparaten. Understundom torde det även kunna vara av betydelse för utredningen att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller uppgift å telefonsamtal, som utväxlats eller beställts mellan den misstänktes apparat och annan apparat. Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen¹ anses denna fråga emellertid kunna regleras i administrativ ordning. Giltighetstiden för förordnande om telefonkontroll är enligt 27 kap. 16 § högst en vecka. Med hänsyn till den ofta komplicerade beskaffenheten hos de brottsutredningar varom här är fråga synes maximitiden för tillståndets giltighet böra förlängas till en månad. Även beträffande telefonkontrollen torde brottsutredningens effektivitet understundom kunna bli lidande av att tillstånd måste inhämtas av rätten. Under samma förutsättning, som förut angivits i fråga om förordnande jämlikt 27 kap. 9 § om kvarhållande av försändelse, bör förordnande om telefonkontroll få meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

Beträffande de övriga i rättegångsbalken reglerade tvångsmedlen, nämligen reseförbud, kvarstad och skingringsförbud, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, föreslås i promemorian icke några ändringar.

¹ Hänvisningen avser uttalandena under förarbetena till nya rättegångsbalken, se ovan s. 14.

Det uttalas att dessa tvångsmedel i nuvarande läge torde fylla sin funktion även såvitt anginge den mot rikets säkerhet riktade brottsliga verksamheten.

En fråga, som i promemorian ägnats särskild uppmärksamhet, gäller kontrollen över tillämpningen av den föreslagna utvidgade tvångsmedelslagstiftningen. Rörande denna fråga anföres att en granskning av vidtagna åtgärder syntes böra ske genom särskilt kontrollorgan i samtliga de fall, där utvidgade befogenheter tillerkändes undersökningsledaren och åklagaren. Med anknytning till de grundsatser som tillämpats vid utformningen av rättegångsbalkens tvångsmedelsbestämmelser borde övervakningen anförtros åt rätten. Beträffande den föreslagna möjligheten till förlängning av anhållningstiden syntes kontrollen böra insättas så snart anhållningstiden överskred tio dagar. Om undersökningsledaren eller åklagaren kvarhölle den anhållne mer än tio dagar utan att häktningframställning ingåves till rätten, skulle alltså anmälan därom med angivande av skälen omedelbart göras hos rätten. Likaså skulle anmälan hos rätten ofördröjligen göras när undersökningsledaren eller åklagaren med stöd av de föreslagna särskilda bestämmelserna meddelat förordnande om beslag å skriftlig handling eller om kvarhållande av försändelse eller om telefonkontroll. Rätten skulle skyndsammast möjligt upptaga anmälan till prövning och, om rätten funne den anmälda åtgärden obefogad, omedelbart meddela beslut om den anhållnes frigivande resp. upphäva förordnandet.

I promemorian anföres att av domförhetsreglerna i 1 kap. 4 och 11 §§ rättegångsbalken torde följa att vid handläggning av anmälan varom nu vore fråga häradsrätt vore domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Några föreskrifter om att rätten i anledning av inkommen anmälan skall hålla förhandling (jfr 24 kap. 13 § och 27 kap. 6 §) ha, med hänsyn till arten av de förundersökningar det här gäller, ej ansetts böra föreslås.

Enligt 49 kap. 4 § skall talan mot underrätts beslut under rättegången i brottmål angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., föras särskilt genom besvär. Samma regel gäller enligt 54 kap. 3 § beträffande talan mot hovrätts beslut, som ej är slutligt, i där uppkommen eller dit fullföljd fråga av dylik beskaffenhet. Vad sålunda stadgats — liksom vad i övrigt enligt rättegångsbalken gäller beträffande fullföljd av talan mot beslut rörande tvångsmedel — föreslås skola äga motsvarande tillämpning i fråga om fullföljd av talan mot rättens beslut enligt den i promemorian föreslagna särskilda lagstiftningen.

Slutligen föreslås i promemorian, att bemyndigande skall givas Kungl. Maj:t att i administrativ ordning utfärda erforderliga tillämpningsföreskrifter till de förordade särskilda lagbestämmelserna.

Det vid promemorian fogade lagförslaget är avsett att träda i kraft den 1 januari 1952. Giltighetstiden har ansetts tills vidare böra begränsas till ett år i sänder. För att frågan om förlängning av lagen skall kunna upptagas vid riksdagens vårsession år 1953 har dock giltighetstiden nu föreslagits skola utlöpa först den 30 juni 1953.

De personer, med vilka enligt vad förut anmärkts samråd ägt rum vid upprättande av lagförslaget, ha anslutit sig till detsamma, dock utan att de i alla detaljfrågor fattat någon definitiv ståndpunkt.

Yttrandena.

I de avgivna remissyttrandena tillstyrkes så gott som enhälligt, att en lagstiftning enligt de i promemorian uppdragna riktlinjerna nu genomföres. Behovet i rådande läge av en skärpning av tvångsmedelsbestämmelserna såvitt angår brott mot rikets säkerhet understrykes starkt på flera håll. Sälunda uttalar *hovrätten över Skåne och Blekinge*, att det för hovrätten vore uppenbart, att redan det nuvarande läget krävde ett energiskt ingripande mot sådan brottslig verksamhet, som riktade sig mot rikets säkerhet, samt att rättegångsbalkens tvångsmedelsbestämmelser vore otillräckliga för detta ändamål. De hänsyn till rättssäkerhet och individuell frihet, som uppbure nämnda bestämmelser, måste under sådana förhållanden vika i skäligen utsträckning. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* uttalar, att så snart misstanke föreläge — i synnerhet i rådande utrikespolitiska läge — om brott av denna beskaffenhet, måste tillräckliga möjligheter föreligga för att samhället skulle kunna frambringa bevis för brottslig verksamhet mot rikets säkerhet. De föreslagna lagbestämmelserna vore under dessa förutsättningar enligt länsstyrelsens mening nödvändiga. *Förste stadsfiskalen i Göteborg* ger följande karakteristik av polis- och åklagarmyndigheternas arbete för bekämpande av de brott, varom nu är fråga.

Den verksamhet, som erfordras till skydd mot spioneri och andra brott mot rikets yttre och inre säkerhet, karakteriseras av att myndigheterna ställas inför uppgifter av väsentligen preventiv art. Även om en handling är att betrakta som ett fullbordat spioneribrott i lagens mening, kommer den skadebringande effekten därav icke — såsom fallet är vid brott i allmänhet — till synes i samband med utförandet av själva handlingen. Denna omständighet medför att uppgiften måste inriktas icke blott på att upptäcka förövaren av brottet utan även att uppdraga, huruvida brott över huvud taget ägt rum. Med hänsyn härtill samt de skickligt kamouflerade former under vilka det moderna spioneriet med stöd av omfattande organisatoriska och ekonomiska resurser bedrivs ävensom de vitala intressen som stå på spel måste skyddet upprätthållas genom anlitan av delvis andra tekniska metoder och tillämpning av mera vittgående processuella tvångsmedel än vid undersökningen rörande vanliga brott.

Svea hovrätt anför, att det läge nära till hands att ställa frågan, huruvida det allmänna läget — oaktat krigstillstånd ej rådde i grannländerna eller ens i Europa — likväl kunde anses jämförligt med förhållandena under andra världskriget, och besvarar frågan sålunda.

En jämförelse möter svårigheter redan på den grund att under sistnämnda tid tillämpades även mera vittgående extraordinära ingripanden i form av en allmän kontroll. Ett objektivt bedömande är vanskligt även från andra synpunkter, bl. a. med hänsyn till att det utrikespolitiska läget är ett annat än tidigare var fallet. Att förhållandena påkalla skärpt vaksamhet mot åtgärder, som hota rikets yttre eller inre säkerhet, är emellertid tydligt, och det finnes icke anledning att ifrågasätta riktigheten av de uttalanden, som gjorts

av, bland andra, överbefälhavaren och statspolisintendenten. Någon närmare utredning återgives, av lätt insedda skäl, visserligen icke i promemorian. Att emellertid Kungl. Maj:t — som ägnar fortlöpande uppmärksamhet åt beredskapsåtgärder i skilda hänseenden och har de största möjligheterna att överblicka det allmänna läget — låtit för granskning framlägga förslag till lagbestämmelser, avsedda att omedelbart tillämpas, utgör i och för sig ett starkt stöd för antagandet att de föreslagna reglerna äro erforderliga till skydd för statsintressen av största vikt och låta sig väl inpassa såsom ett led i beredskapen i det hela. Ett sådant antagande överensstämmer med den uppfattning som kan hysas även från en mera begränsad synvinkel.

Hovrätten för Nedre Norrland är av den uppfattningen, att de skärpta lagbestämmelser, som föreslagits i promemorian, icke borde givas begränsad giltighetstid. Hovrätten framhåller, att de brott, vilkas utredande och beivrande den föreslagna lagen avsåge att underlätta, vore av det slag, att de syntes motivera särskilda åtgärder även om de beginges under en tid, då det utrikespolitiska läget icke direkt gäve anledning till oro för rikets säkerhet. Hänsynen till den enskilde borde, när det gällde dessa brott, under alla förhållanden vika för samhällets berättigade krav på användande av effektiva maktmedel för brottsutredningen.

Bland remissinstanserna saknas icke representanter för den åsikten, att det föreliggande lagförslaget icke täcker behovet. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* förklarar sig visserligen vara fullt medveten om att förslaget endast avsåge s. k. individuell kontroll och att spörsmålet om en allmän kontroll borde utformas i annan ordning. Länsstyrelsen framhåller emellertid, att gränsen mellan allmän och enskild kontroll är tämligen skiftande. Man kunde sålunda misstänka, att en person skreve brev med anlitan av poste restante utan att man kände till, hur han benämnde adressaten. Ehuru avsikten endast vore att undersöka en viss persons brevväxling, kunde förhållandet dock framtvinga en allmän kontroll av poste restante-posten vid en postanstalt. Enligt de föreslagna reglerna syntes sådan kontroll omöjlig att verkställa. Länsstyrelsen anser även, att de i rättegångsbalken uppställda kraven på viss grad av misstanke såsom förutsättning för användande av tvångsmedel borde — utom såvitt anginge anhållande och häktning — mildras eftersom efterspanandet av brott mot rikets säkerhet måste insättas långt tidigare än då ett brott uppdagats.

I flera yttranden betonas — delvis i anslutning till uttryck för tvekan om den föreslagna lagstiftningens tillräcklighet i nuläget — angelägenheten av att förberedelser med det snaraste vidtas för genomförande av åtgärder, som kunna anses påkallade vid en eventuell ytterligare skärpning av läget. Bland dem som framföra denna synpunkt kan nämnas *Svea hovrätt*, som särskilt påpekar, att lagstiftaren härvid ställes inför besvärliga och ömtåliga intresseavvägningar, vilka slutgiltigt låta sig hellre göra i farans stund än i förväg. Denna omständighet finge enligt hovrättens mening dock ej hindra, att trängande lagstiftningsuppgifter vunne sin lösning eller att full beredskap sålde upprätthållas i avseende å blivande åtgärder.

Av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna är det blott *advo-*

katsamfundets styrelse, som anför betänkligheter mot en lagstiftning i nuvarande läge enligt förslagets grunder. Styrelsen ifrågasätter lagstiftningens behövlighet under rådande förhållanden och anser, att förslaget i vissa hänseenden innehåller bestämmelser, mot vilka ur rättssäkerhetssynpunkt välgående erinringar kunna framställas. Rättegångsbalken ställde en rad straffprocessuella tvångsmedel till myndigheternas förfogande, och om polismyndigheterna skulle anse sig för närvarande sakna tillräckliga resurser att effektivt bekämpa brottslig verksamhet av det slag varom här vore fråga, syntes det kunna ifrågasättas, huruvida orsaken härtill verkligen låge däri att de nuvarande straffprocessuella tvångsmedlen skulle vara otillräckliga eller ineffektiva. Det vore troligt att förklaringen snarare vore att söka i andra omständigheter, t. ex. i bristen på personal. I varje fall hade icke förebragts någon utredning, som verkligen visade att de nuvarande tvångsmedlen vore behäftade med sådana brister, att en skärpt lagstiftning vore i nuvarande läge påkallad.

Vad angår frågan om kretsen av brott, å vilka den ifrågasatta lagstiftningen bör göras tillämplig, ha i yttrandena framkommit flera förslag om utvidgning i jämförelse med det i promemorian framlagda lagförslaget. *Hovrätten för Nedre Norrland, länsstyrelsen och landsfogden i Göteborgs och Bohus län, statspolisintendenten, förste stadsfiskalen i Stockholm samt stadsfiskalen Ryhninger* anse, att ytterligare brott enligt 8 kap. strafflagen borde medtagas, i första hand tagande av utländskt understöd enligt 10 §. Rörande det i sistnämnda lagrum avsedda förfarandet framhåller *stadsfiskalen Ryhninger*, att detsamma i viss mån kunde anses vara en försvagad form av högförräderi, i den mån sådan verksamhet toge sig uttryck i fjärrstyrd propaganda här i landet. Med hänsyn å ena sidan till den betydande fara, som sådan brottslig verksamhet otvivelaktigt innebure för vårt lands säkerhet, och å andra sidan till de avsevärda svårigheter, som kunde uppkomma vid uppspårandet och utredningen av sådant brott, syntes det vara ett vitalt intresse, att den utvidgade tvångsmedelslagstiftningens bestämmelser bleve tillämpliga även å denna form av brottslighet. *Överbefälhavaren och landsfogden i Malmöhus län* yrka, att trolöshet i förhandling med främmande makt enligt 8 kap. 2 § upptages i brottsförteckningen; *överbefälhavaren* föreslår vidare egenmäktighet i förhandling med främmande makt enligt 8 kap. 3 §.

Beträffande 9 kap. strafflagen ha *Göta hovrätt, statspolisintendenten, landsfogden i Malmöhus län och stadsfiskalen Ryhninger* förordat att brottsförteckningen utökas med olovlig kårverksamhet enligt 7 §. *Statspolisintendenten* erinrar om att han i sin promemoria den 1 februari 1951 ansett sig kunna avstå från att yrka, att lagstiftningen skulle omfatta olovlig kårverksamhet. Han fäster emellertid uppmärksamheten på vissa under senare tid inträffade vapenstölder från militära förråd. Även om kårverksamheten ur här ifrågavarande synpunkter bleve verkligt farlig först i det ögonblick den kunde sägas utgöra förberedelse till högförräderi eller uppror och i så-

dant fall redan enligt förslaget kunde föranleda tillgripande av tvångsmedel, syntes det dock uppenbart, att man, därest dessa icke kunde insättas förrän i det skede då viss utredning redan vunnits om syftet med verksamheten, riskerade att den med befogenheterna avsedda hjälpen komme för sent för att man i tid skulle kunna oskadliggöra en sådan organisation.

En utvidgning av lagstiftningens tillämplighet såvitt angår 19 kap. strafflagen påyrkas av *hovrätten för Nedre Norrland, överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, länsstyrelsen i Norrbottens län, statspolisintendenten, landsfogden i Malmöhus län och stadsfiskalen Ryhninger*. Det framhålles, att de straffbelagda gärningar som anges i 19 kap. 1, 2 och 3 §§ kunna rikta sig mot sådana objekt som avses i 19 kap. 4 §, varvid dock straff icke torde böra utmätas enligt sistnämnda lagrum utan gärningarna bestraffas såsom mordbrand, resp. grov mordbrand eller allmänfarlig ödeläggelse. Straffsatserna för dessa brott vore strängare än i 19 kap. 4 §. De i 19 kap. 6 och 7 §§ angivna brotten — spridande av gift eller smitta samt förgöring — kunde särskilt som led i en biologisk krigföring medföra samma allvarliga följder som sabotage även i sådana fall, då gärningen i fråga icke riktade sig mot sabotageobjekt, som avsåges i 19 kap. 4 §.

Göta hovrätt, civilförsvarsstyrelsen och landsfogden i Malmöhus län anse, att de skärpta tvångsmedelsbestämmelserna borde gälla även krigsförräderi enligt 27 kap. 1 § strafflagen; även 27 kap. 4 § (samröre med fienden) borde enligt landsfogdens mening medtagas.

Förste stadsfiskalen i Stockholm och stadsfiskalen Ryhninger ifrågasätta, huruvida icke lagen borde vara tillämplig å andra grova brott, såsom mord, upplopp etc., om de förövas av politiska motiv.

Förslaget om *förlängning av anhållningstiden* (1 § i promemorians lagförslag) har i allmänhet icke föranlett några väsentliga erinringar i yttrandena. *Advokatsamfundets styrelse* ställer sig dock i överensstämmelse med sin allmänna inställning till lagförslaget avvisande och anför:

Styrelsen måste beteckna det såsom ur rättssäkerhetssynpunkt stötande, om polis- och åklagarmyndigheter skulle tillerkännas befogenhet att under så avsevärd tid som här föreslagits beröva en person dennes frihet. Det kan tänkas att den anhållne är oskyldig till det brott för vilket han misstänkes, och det synes vara ett rimligt krav att frågan om det fortsatta frihetsberövandet inom kort tid göres till föremål för rättens avgörande efter förhandling inför rätten. Ur sistnämnda synpunkt är den i 5 § i förslaget upptagna kontrollregeln icke tillfyllest, eftersom det — enligt vad som uttalas i motiven — icke synes vara meningen att rätten skall hålla förhandling i anledning av sådan anmälan som avses i 5 §. När det i promemorian säges att utredningen av brott, om vilka nu är fråga, ofta kräver avsevärd tid, beroende på att de i allmänhet äro av komplicerad beskaffenhet med ett flertal personer inblandade, är detta uttalande säkerligen riktigt, men detsamma gäller om många andra brottsutredningar, utan att detta föranlett krav på undantag från de vanliga reglerna i rättegångsbalken.

En jämkning av förslaget i nu ifrågavarande del förordas av *förste stadsfiskalen i Göteborg*, som med hänsyn till den karaktär av ett renodlat straff-

processuellt tvångsmedel som häktningsinstitutet äger enligt nya rättegångsbalkens bestämmelser icke anser tillräcklig anledning föreligga att utsträcka anhållningstiden under så lång tidrymd som skett enligt förslaget. Han framhåller att förhållandena tedde sig annorlunda under den tid då 1940 års tvångsmedelslag ägde tillämpning, eftersom häktning då innebar inledande av åtal. Ehuru arten av de brott som avsåges i lagförslaget och därav betingade utredningssvårigheter otvivelaktigt påkallade en förlängning av gällande anhållningstid kunde det dock ifrågasättas om denna behövde utsträckas längre än till förslagsvis tolv dagar, innebärande att häktningsframställning skulle avlåtas senast å tolfte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör. Förste stadsfiskalen ifrågasätter emellertid jämväl, huruvida icke behov kunde anses föreligga av en förlängning av den i 23 kap. 9 § rättegångsbalken stadgade tid, varunder någon finge kvarhållas för förhör.

Förste stadsfiskalen i Stockholm framhåller att syftet med en förlängning av fristen för avlåtande av häktningsframställning skulle kunna nås på en annan väg, som måhända skulle innebära vissa fördelar i förhållande till promemorians förslag, nämligen på det sättet att rätten icke skulle vara skyldig att hålla förhandling i häktningsfrågan förrän efter trettio dagar. Han anför härom närmare:

Ur synpunkten av den enskildes rättssäkerhet torde — — — möjligen vissa erinringar kunna riktas mot promemorians förslag. Det innebär ju nämligen, att rätten, sedan den efter i 5 § omfördämd anmälan prövat anhållandet och fastställt detta, icke har någon möjlighet att ompröva denna fråga förrän i samband med en eventuell häktningsframställning. Den anhållne kan alltså berövas friheten ytterligare tjugudagar utan att rätten, även om den anhållne själv till rätten gör framställning därom, kan ingå i prövning av hans framställning. En sådan anordning, enligt vilken ansvaret för ett frihetsberövande först lägges å administrativ myndighet, därefter överföres till rätten och sedermera återföres till förstnämnda myndighet för att slutligen återigen påläggas rätten, torde innebära en nyhet i svensk rätt och kan, särskilt vid en jämförelse med de vida längre gående garantier för den enskildes rättssäkerhet, som i rättegångsbalken lämnats i fråga om övriga, ur den enskildes synpunkt mindre ingripande tvångsmedel, måhända tyckas innebära en alltför långt gående eftergift för statliga intressen. Den kan möjligen dessutom få den säkerligen ej avsedda konsekvensen, att den påverkar rätten att uppställa alltför stränga krav för ett fortsatt anhållande. Enligt min mening vore det kanske därför lyckligare om rätten, sedan frågan om fortsatt anhållande en gång underställts rätten, i fortsättningen finge ensam bära ansvaret härför. De nackdelar, som äro förknippade med en alltför tidig häktningsförhandling, skulle ju — — — kunna undvikas därigenom att rätten genom ändrad lagstiftning fick möjlighet att framflytta tiden för häktningsförhandlingen till trettio dagar från häktningsframställningen eller kanske rentav ålades att, om ej särskilda skäl tala i motsatt riktning, föranstalta därom.

Rådhusrätten i Malmö ifrågasätter, huruvida icke en förlängning av anhållningstiden borde föranleda en komplettering av reglerna i 4 kap. 12 § strafflagen om avräkning av häktningstid, så att möjlighet skapades att

förordna om avräkning även av anhållningstiden, då denna överstege den i 24 kap. 12 § rättegångsbalken angivna.

I detta sammanhang kan även anmärkas, att *Svea hovrätt* framkastar spørgsmålet, om icke särskilda bestämmelser vore påkallade beträffande misstänkts rätt till försvarare. Härom anför hovrätten följande.

Till skillnad mot vad som gällde under senaste världskriget äger numera enligt vad därom stadgas i 21 kap. rättegångsbalken den för brott misstänkte i princip rätt till biträde av försvarare, och denna rätt är ovillkorlig ej blott såvitt angår häktad utan även beträffande misstänkt, som är anhållen. Med avseende å brott, som angivas i 1 § i den föreslagna lagen, inställer sig dock med hänsyn till behovet av sekretess och faran för störningar i utredningens fortgång en viss tvekan huruvida en så vidsträckt rätt bör tillkomma den misstänkte. Detta gäller i synnerhet under utredningens tidigaste skede. Denna tvekan berör närmast den misstänktes rätt att själv utse försvarare. Det synes därför förtjäna att övervägas, huruvida i den föreslagna lagen erfordras åtminstone en bestämmelse av innehåll, att försvarare för den som är misstänkt för brott av ifrågavarande beskaffenhet må utses allenast av rätten. Härmed kan synas följa en avsevärd inskränkning i den rätt, som eljest är tillagd den misstänkte, men å andra sidan måste betonas nödvändigheten av skydd för de statsintressen som stå på spel.

Det i promemorian framlagda förslaget om vidgad möjlighet till beslag å vissa skriftliga meddelanden mellan närstående (2 § i förslaget) är enligt *advokatsamfundets styrelse* ägnat att ingiva vissa betänkligheter. Styrelsen framhåller att, ehuru straffarbete ingår i strafflatituden för alla de brott som avses med förslaget, den straffrättsliga reaktionen ofta kan antagas komma att inskränka sig till ett kortvarigt frihetsstraff eller t. o. m. stanna vid böter. Vid sådant förhållande vore det icke välbetänkt att genom en regel av så vittgående innebörd som den föreslagna motverka det med bestämmelsen i 27 kap. 2 § andra punkten rättegångsbalken avsedda syftet att skydda förtroligheten mellan nära anhöriga. Det vore möjligt, tillägger styrelsen, att en viss utvidgning av beslagsrätten borde övervägas. Styrelsen hemställer emellertid, att det måtte undersökas, huruvida det icke vore möjligt att på något sätt begränsa rätten så, att icke svaga misstankar om en måhända lindrig brottslighet toges till intäkt för ett vidlyftigt undersökande av förtroliga brev mellan närstående.

I några yttranden har den frågan väckts, huruvida icke det ifrågavarande stadgandet i lagförslaget borde utsträckas till att gälla jämväl beslag som avses i 27 kap. 2 § första punkten rättegångsbalken. Frågan beröres av *hovrätten över Skåne och Blekinge, statspolisintendenten, rådhusrätten i Malmö och stadsfiskalen Ryhninger*. *Statspolisintendenten* anför, att befattningshavares tystnadsplikt måhända i övervägande omfattning avsåge att tillgodose allmänna sekretessanspråk. Stora kategorier befattningshavare hade emellertid att iakttaga tystnadsplikt även till förmån för enskilda intressen. Det syntes knappast rimligt, att den förpliktelse mot den enskilde, som på grund av ett förtroendeförhållande borde åvila det allmänna, skulle

drivas så långt, att myndigheterna därav skulle se sig hindrade att i förekommande fall tillvarataga statens säkerhet. Det sagda syntes äga tillämpning även beträffande andra i 36 kap. 5 § rättegångsbalken avsedda kategorier än befattningshavare. Endast i fråga om försvarare syntes man böra hysa större tveksamhet. *Stadsfiskalen Ryhninger* framhåller bl. a., att den möjlighet att på administrativ väg lösa en befattningshavare från hans tystnadsplikt som funnes ofta vore förenad med alltför stor tidsutdräkt för att ha praktiskt värde i brådskande fall.

En fråga som ej rör tvångsmedlen men som sammanhänger med det nu omförmälda spörsmålet rörande beslagsrätt enligt 27 kap. 2 § första punkten rättegångsbalken upptages av *Göta hovrätt*, som ifrågasätter om det icke vore lämpligt att utsträcka skyldigheten enligt 36 kap. 5 § rättegångsbalken att avgiva vittnesutsaga till mål om sådant brott, som avsåges i den nu föreslagna lagen, oavsett att å brottet kunde följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Hovrätten framhåller emellertid, att en bestämmelse av sådant innehåll icke låte sig väl infoga i den föreslagna lagen utan borde meddelas i annat sammanhang. Även *statspolisintendenten* berör denna fråga men anser i likhet med hovrätten att den faller utom ramen för det framlagda förslaget.

Vad angår förslaget om rätt för undersökningsledare och åklagare att förordna om kvarhållande av försändelser (3 § i förslaget) ställer *advokatsamfundets styrelse* sig tveksam bl. a. av det skälet, att man hade anledning befara att undersökningsledare och åklagare komme att visa sig ganska benägna att på tämligen svaga grunder anse att inhämtande av rättens beslut skulle medföra »tidsutdräkt eller annan väsentlig olägenhet för utredningen». Styrelsen framhåller, att det i själva verket endast i undantagsfall torde vara nödvändigt att vidtaga den ifrågasvarande åtgärden så snabbt, att man icke skulle kunna avvakta beslut av en så lättillgänglig myndighet som rätten, vilken vid handläggning av dessa ärenden bestode av en domare. Då det emellertid vore tänkbart att fall kunde förekomma, där ett så skyndsamt ingripande vore erforderligt, att rättens beslut icke kunde avvaktas, förklarar styrelsen sig icke vilja direkt avstycka den föreslagna bestämmelsen, trots att densamma ur principiell synpunkt icke vore tilltalande. Styrelsen säger sig vid detta ställningstagande ha fäst väsentlig vikt vid det förhållandet, att underrättelse om beslag av post- eller annan försändelse skall lämnas så snart det kan ske utan men för utredningen.

Beträffande förutsättningarna för undersökningsledares och åklagares befogenhet att meddela förordnande om kvarhållande av försändelse — liksom förordnande enligt 4 § i förslaget — uttalar *Göta hovrätt*, att tidsutdräkt, särskilt om den vore kort, icke under alla omständigheter behövde innebära väsentlig olägenhet för utredningen. Vidare syntes inhämtande av rättens beslut icke kunna medföra annan olägenhet än sådan som kunde följa av den tidsutdräkt som åtgärden i regel måste draga med sig. Det syntes därför

lämpligare stadga, att förordnande finge meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren, där det kunde befaras att inhämtande av rättens beslut skulle medföra tidsutdräkt som vore av väsentlig olägenhet för utredningen. *Förste stadsfiskalen i Malmö* anför, att för den undersökningsledare eller åklagare, som ville undandraga sig ansvar, här anvisades en möjlighet att vid minsta tvekan om behörighet att besluta angiven åtgärd hänskjuta frågan till rätten. Sådant hänskjutande skulle föranleda dröjsmål, i de flesta fall till men för utredningen. Med hänsyn till de stora intressen det här gällde, syntes det lämpligast, att åt undersökningsledaren eller åklagaren anförtroddes att självständigt bedöma, huruvida angivna åtgärder borde vidtagas.

Överståthållarämbetet ifrågasätter, i anslutning till förevarande stadgande i förslaget, införande av granskning av post- och andra försändelser utan meddelande av beslagsbeslut. Frågan utvecklas närmare av ämbetet på följande sätt:

Det ligger — — — i sakens natur, att förefintligheten av beslagsföresättningar regelmässigt kan konstateras först sedan brevs innehåll granskats. Knappast någonsin lär vid de former av brottslighet, varom här är fråga, av yttre kännetecken å kuvert eller liknande kunna bedömas om rätt till beslag föreligger. Om den rätt i vissa fall att kvarhålla försändelse för eventuellt beslag, som avses i 27 kap. 9 § rättegångsbalken och här är av största intresset, skall vara av någon reell betydelse, måste därför förutsättas att kvarhållande kan ske av hela eller större delen av till en adressat under viss tid ankommande post, bland vilken med skäl kan antagas befinna sig försändelse av betydelse för brottsutredning, samt att beslag och granskning får ske av samtliga dessa försändelser. Härvid måste följden bli att beslaget beträffande flertalet, ibland kanske alla, försändelser omedelbart måste hävas på grund av att skäl för beslag ej föreligga. Hävandet torde innebära att försändelserna vidarebefordras med posten till adressaten. Skyldighet att underrätta mottagaren och, om avsändaren är känd, även denne torde föreligga även beträffande upphävda beslag, så snart detta kan ske utan men för utredningen.

Om ett förfarande av nu angivet slag låter sig förena med 27 kap. 9 § rättegångsbalken — och detta synes ämbetet få förutsättas om stadgandet skall kunna tjäna sitt syfte — måste detsamma anses innebära en onödig och oriktig omväg över beslagsinstitutet i fråga om de försändelser, vilka efter granskning vidarebefordras. Riktigare och ur flera synpunkter mera tilltalande vore i sådant fall att, på i övrigt gällande villkor, uttryckligen medgiva granskning utan beslag av postförsändelser, bland vilka med skäl kan antagas befinna sig försändelse av betydelse för utredning om här avsedda brott. En sådan granskningsrätt som komplement till beslagsåtgärder synes i princip icke skilja sig från den enligt 27 kap. 16 § rättegångsbalken för vissa fall medgivna telefonavlyssningen.

Även andra förslag i syfte att göra granskingen av försändelser mera effektiv ha framkommit. *Poliskammaren i Malmö* framhåller sålunda att med de föreslagna reglerna tydligen icke kunde undvikas situationer, då försändelser komme att försenas i sådan grad att kontrollen röjdes. Därest rätten — t. ex. i det fall som avsåges i 2 § i promemorians förslag — upphävde ett förordnande om beslag av en försändelse, som kvarhållits under

postbefordran, skulle försändelsen vidarebefordras till adressaten, varvid det kunde bli svårt att dölja kvarhållandet. Det kunde ifrågasättas om icke i dylikt fall måste medgivas möjlighet att inställa expedierandet av försändelsen. Poliskammaren påpekar också att reglerna om åtal inom viss tid såsom förutsättning för fortbeståndet av beslag svårligen läte sig tillämpa beträffande beslagtagna brev.

Stadsfiskalen Ryhninger har upptagit frågan om underrättelseskyldighet vid beslag i allmänhet och föreslår att i den nya tvångsmedelslagstiftningen måtte intagas en bestämmelse, som med avvikelse från stadgandet i 27 kap. 11 § första punkten rättegångsbalken medgäve att, då beslag skedde i samband med brott som avsåges i lagen, vederbörande skulle underrättas om beslaget först då så kunde ske utan men för utredningen. Behov av en dylik avvikelse från rättegångsbalkens regler föreläge särskilt med hänsyn till att vid utredning rörande brott mot rikets säkerhet insamlandet av bevis i regel skedde i samband med spaningsarbetet. Han anför i detta sammanhang följande exempel.

I enlighet med nu gällande tvångsmedelslagstiftning kan personal från säkerhetstjänsten under spaningsarbete vidtaga hemlig husrannsakan hos den misstänkte och därunder göra iakttagelser av värde för utredningen. Om det skulle visa sig nödvändigt att i samband därmed medtaga något föremål för närmare undersökning, kan detta emellertid ej ske med mindre än att föremålet tages i beslag. Enligt nuvarande bestämmelser måste i sådant fall den misstänkte omedelbart underrättas om åtgärden och därigenom blir spaningsarbetet känt för honom. Om vid husrannsakan hos en för spioneri misstänkt person anträffas filmrullar, äger polisen ej medtaga dessa rullar för undersökning med mindre än att de tagas i beslag och den misstänkte underrättas. I ett annat fall kan grundad anledning till misstanke föreligga, att medlemmarna i en spioneriorganisation korrespondera med varandra med användande av osynlig skrift. Därest i dylikt fall vid husrannsakan i en av medlemmarnas bostad eller av denne begagnat laboratorium kemikalier anträffas, som kunna misstänkas användas för detta ändamål, har undersökningsledaren icke rätt att låta taga prov av dessa kemikalier för analys och undersökning i och för konstaterande av det osynliga bläckets art eller för utrönande av vilket slag av framkallningsvätska, som användes, utan att beslag sker och den misstänkte underrättas.

Ytterligare ett uppslag framföres av *förste stadsfiskalen i Stockholm*, som i anslutning till sitt förut omförmälda förslag om införande av befogenhet eller skyldighet för rätten att uppskjuta häktningsförhandling, föreslår en möjlighet för rätten att meddela uppskov med förhandling vid prövning av frågor rörande andra tvångsmedel än häktning, bl. a. beslag. Vid sådan förhandling som avsåges i 25 kap. 5 §, 26 kap. 2 och 4 §§ samt 27 kap. 6 § rättegångsbalken kunde rätten givetvis komma att ingå på frågan, om överhuvud straffbart förfarande föreläge och på bevisspörsmål, vilket, om det skedde på ett tidigt stadium, ur säkerhetspolisens synpunkt finge anses lika ovälkommet som en för tidig häktningsförhandling.

De i promemorian föreslagna särskilda reglerna om avlysning av telefonsamtal m. m. (4 § i förslaget) föranleda vissa erinringar av

advokatsamfundets styrelse, som förklarar sig icke ha blivit helt övertygad om att något aktuellt behov av ändrade regler förelåge men dock icke vill motsätta sig de i första stycket i förslagets 4 § upptagna bestämmelserna om befogenhet för rätten att meddela tillstånd till inställande eller fördröjande av telefonsamtal eller avstängande av telefonapparat och ej heller den i andra stycket föreslagna utsträckningen av giltighetstiden för tillstånd som avses i första stycket. Däremot kan styrelsen icke biträda vare sig förslaget att tillstånd till avlyssnande av telefonsamtal skall vid misstanke om brott, varom här är fråga, kunna meddelas utan hänsyn till brottets svårhetsgrad, eller förslaget att förläna undersökningsledare och åklagare rätt att förordna om sådant tillstånd som avses i första stycket. Vad beträffar uppmjukningen av kravet på viss svårhetsgrad hos brottet hänvisar styrelsen till vad styrelsen anfört om motsvarande spörsmål i fråga om beslag å skriftliga meddelanden mellan närstående, vilket syntes äga motsvarande tillämpning å spörsmålet om avlyssnande av telefonsamtal. I fråga om den föreslagna befogenheten för undersökningsledare och åklagare att meddela tillstånd till avlyssning kunde enligt styrelsens mening anläggas i huvudsak samma synpunkter som beträffande rätten att förordna om kvarhållande av försändelse enligt i 27 kap. 9 § rättegångsbalken. Att styrelsen det oaktat här kommit till ett annat resultat berodde därpå att föreskrift saknades om att den, vars telefonapparat blivit föremål för åtgärd av nu ifrågasvarande slag, skulle erhålla underrättelse därom så snart det kunde ske utan men för utredningen. Styrelsen ville icke — i varje fall icke för tillämpning i fredstid — tillstyrka en ordning, som gjorde det möjligt för polis- och åklagarmyndigheter att utan rättens i förväg lämnade medgivande avlyssna enskildas telefonsamtal, utan att dessa någonsin finge veta om att de varit föremål för en sådan åtgärd. Infördes en föreskrift om skyldighet för vederbörande myndighet att, så snart det kunde ske utan men för utredningen, underrätta den av åtgärden berörde därom, skulle frågan komma i ett annat läge. Styrelsen vore emellertid medveten om att vägande invändningar kunde resas mot en dylik underrättelseplikt.

En utvidgning av förslaget i fråga om telefonkontroll förordas av *förste stadsfiskalen i Göteborg*. Han påpekar det hinder för genomförande av en effektiv telefonkontroll, som ligger i rättegångsbalkens krav att den, gentemot vilken åtgärden företages, skall vara skäligen misstänkt för brott. Detta innebure, anföres det, att telefonavlyssning icke kunde tagas i anspråk för insamlande och kontroll av bevismaterial på det egentliga spaningsstadiet utan först sedan undersökningen fortskridit därhän, att någon framstode såsom skäligen misstänkt. Under sådana förhållanden torde ifrågasvarande för ett framgångsrikt spaningsarbete ytterst betydelsefulla institut väsentligen komma att sakna praktisk betydelse. Förste stadsfiskalen ifrågasätter, huruvida icke — efter förebild av vad som föreskrivits angående husrannsakan i 28 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken — till 4 § i det föreliggande lagförslaget kunde fogas en bestämmelse av innehåll, att tillstånd till avhörande av telefonsamtal finge meddelas jämväl beträffande

annan telefonapparat än som innehåller eller kan antagas komma att begagnas av den misstänkte, såvida synnerlig anledning förekommer att utredning om brottet därigenom kan vinnas.

Göta hovrätt föreslår att, därest bestämmelse om rätt för undersökningsledare eller åklagare att erhålla uppgift å telefonsamtal, som utväxlats eller beställts mellan den misstänktes apparat och annan apparat funnes påkallad, bestämmelsen måtte upptagas i den nu behandlade lagen och ej, såsom i promemorian ifrågasatts, meddelas i administrativ ordning. Hovrätten hänvisar därvid till lydelsen av 3 § telefonreglementet den 16 mars 1951. Även *landsfogden i Värmlands län* anser att bestämmelse i ämnet borde meddelas i lagen.

Frågan om kontrollen över tillämpningen av den föreslagna utvidgade tvångsmedelstiftningen (5 § i förslaget) har i yttrandena ägnats ett livligt intresse. Allmänt kommer den uppfattningen till uttryck att en effektiv kontroll är påkallad. Rörande behovet av och syftet med ett kontrollförfarande anför *justitiekanslersämbetet* följande.

Att kontroll bör åvägbringas torde vara tydligt. Anledningen härtill är kanske dock icke främst att söka i den uppfattningen, att polis- och åklagarmyndigheternas åtgärder ofta skulle vara i behov av korrigering. Den erfarenhet justitiekanslersämbetet förvärvat av myndigheternas handhavande av tvångsmedlen under den tid justitiekanslern fungerade som mera allmänt kontrollorgan i ifrågavarande hänseende, d. v. s. under senare skedet av den sist förflutna krigstiden, giver närmast vid handen, att åtgärder av förevarande slag i allmänhet blevo föremål för allsidigt övervägande. Det torde också av olika skäl kunna förväntas, att nämnda myndigheter med en utvidgning av deras befogenheter att anlita tvångsmedel komma att vinnlägga sig om särskild omsorg vid prövningen av hithörande frågor. Å andra sidan kan vid en helt okontrollerad verksamhet på detta ömtåliga område missbruk oförmärkt insmyga sig och — vad som kanske är viktigare — den föreställningen i allt fall lätt uppkomma, att tvångsmedlen icke i allo handhas på sätt som bör ske.

Advokatsamfundets styrelse uttalar i denna fråga, att det icke utan fog kunde sägas, att kontrollspörsmålet vore den viktigaste frågan i detta sammanhang, ty om blott en betryggande kontroll kunde anordnas, bortfölla åtskilliga av de betänkligheter som med hänsyn till den enskildes krav på rättssäkerhet eljest måste resas mot en lagstiftning av förevarande slag.

En inskränkning av kontrollförfarandet förordas av *förste stadsfiskalen i Göteborg*, som i anslutning till sitt förut omförmälda förslag om begränsning av längsta tidsfristen för avlåtande av häktningsframställning till tolv dagar uttalar, att med sålunda genomförd begränsning anledning saknades att införa särskild kontroll i detta avseende.

Beträffande frågan av vilket organ kontrollen skall handhas komma delade meningar till uttryck. Bland dem som uttryckligen ansluta sig till promemorians förslag att kontrollen skall anförtros åt rätten märkas *Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge* samt föreningen *Sveriges hä-*

radshövdingar. Föreningen gör dock den reservationen, att det vid ett skarpt utrikespolitiskt läge, då ingripanden av här ifrågavarande slag kunde väntas förekomma i ett stort antal, borde övervägas att inrätta ett särskilt kontrollorgan, enär det dels kunde bli svårt för domstolarna att medhinna utövan- det av denna granskning dels ock med hänsyn till behovet av en enhetlig prövning måste anses önskvärt att granskningen utövades av en enda myndighet.

Lämpligheten av att göra rätten till kontrollorgan ifrågasättes av *justitie- kanslersämbetet, riksåklagarämbetet, Svea hovrätt, överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, statspolisintendenten, förste stads- fiskalen i Göteborg, polismästaren i Stockholm, poliskammaren i Malmö och advokatsamfundets styrelse*. Invändningarna gå i huvudsak ut på att domstolarna icke vore närmare förtrogna med de arbetsuppgifter, som på ifrågavarande område ålåg polis- och åklagarmyndigheterna, och att det med hänsyn härtill och till domstolarnas arbetssätt vore lämpligare att lägga kontrollen i händerna på annat organ. I anslutning härtill framhålles, att vär- det ur rättssäkerhetssynpunkt av kontroll genom rätten väsentligt reduce- rades genom att förhandling inför rätten icke skulle äga rum. Vidare kom- mer den uppfattningen till uttryck, att kontrollen borde centraliseras i syfte att få till stånd en enhetlig praxis vid tillämpningen av den utvidgade tvångsmedelslagstiftningen.

Justitiekanslersämbetet föreslår att kontrollen lägges å en mera admi- nistrativt betonad myndighet och utvecklar närmare de berörda synpunkter- na på följande sätt:

Lägges kontrollen å rätten, synes böra tagas i beräkning, att domstolarna — som i sin vanliga verksamhet till grund för beslutade åtgärder helt na- turligt måste kräva fullt betryggande utredning — skulle bli benägna att uppställa större fordringar för att godkänna en beslutad åtgärd än som är förenligt med polisarbetet i de utredningar varom här är fråga och som också överensstämmer med lagstiftningens rätta innebörd. Att bestämt för- utsäga, huru domstolarna skola bedöma till dem hänskjutna spörsmål, är naturligtvis icke möjligt, och det kan själfallet ej heller uteslutas utan är tvärtom snarare sannolikt, att utgången kan växla hos olika domstolar. Men därest ett generellt uttalande skall göras, synes det ligga närmast till hands att befara, att domstolarna snarare anlägga ett betraktelsesätt sådant som det angivna än ett motsatt. En kontroll, lagd hos domstolarna, torde också på grund av det mera formbundna arbetssätt, som utmärker domstolarna, kännas tyngande för polis- och åklagarmyndigheterna och därigenom i sin mån verka hämmande å dem.

Om ämbetet således räknar med risk för en viss minskning i effektiviteten av polisarbetet, därest övervakningen uppdrages åt domstolarna, är det måhända å andra sidan möjligt, att den enskildes rättssäkerhet kan främ- jas, om tillsynen ankommer å ett organ, som på grund av sin ställning mera än domstolarna är i tillfälle att vidtaga åtgärder till komplettering av ut- redningen. Om exempelvis anlåtande av visst tvångsmedel framstår såsom önskvärt men tvekan råder om dess fortsatta bestånd, föreställer sig ämbe- tet, att det är lättare för en administrativ kontrollmyndighet än för en dom- stol att med vederbörande befattningshavare inom polis- eller åklagar- väsendet öppet diskutera behovet av åtgärden och överlägga om ytterligare

utredning till vinnande av säkrare hållpunkter för att bedöma frågan om åtgärdens bestånd. Under kriget förfor ämbetet på nu antytt sätt och underkastade i själva verket beslut om användning av olika tvångsmedel en ingående granskning, förhörde sig vid de regelmässigt förekommande muntliga överläggningarna om behovet av viktiga åtgärder och den verkan för utredningen, som inträdde, därest en beslutad åtgärd hävdades, etc. Oftast nåddes enighet vid överläggningarna. I särskilda fall torde härigenom tiden för anhållande ha begränsats och någon gång ett anhållande undvikits. Och från kontrollen å censurförfarandet kunna anföras åtskilliga exempel, där den beslutande myndigheten efter förd överläggning med ämbetet självmant återkallade sitt beslut eller begränsade tiden för åtgärden. Det är med dessa erfarenheter för ögonen, som ämbetet anser det kunna sättas i fråga om icke även ur den enskildes synpunkt en mera administrativt betonad myndighet faktiskt kan vara att föredraga såsom kontrollorgan. Samma möjlighet att bringa en sådan myndighets beslut under omprövning som vid klagan över domstols avgörande skulle dock sannolikt icke komma att stå till buds.

Lägges tillsynen å domstolarna, kan tillämpningen, såsom redan antytts, bli ganska växlande. Visserligen är väl sannolikt, att endast ett relativt begränsat antal domstolar komma att syssla härmed, när den brottsliga verksamhet som avses försiggår endast å vissa platser. Men under alla omständigheter kan vilken domstol som helst komma att få taga ställning till hithörande frågor, och så måste antagas bli fallet med åtskilliga domstolar, kanske även i högre instans. Anförtros uppgiften åt ett enda organ, förvärv detta så småningom erfarenhet av utredningar av det slag varom här är fråga. Statspolisintendenten har i sin promemoria framhållit »den allmänna kunskap om bakomliggande förhållanden, som är en grundförutsättning för nu ifrågavarande spörsmåls rätta bedömande». Ämbetet kan för sin del från sin befattning med tillämpningen av de tidigare tvångsmedelslagarna betyga värdet av en sådan allmän kännedom för möjligheten att riktigt avvåga de olika intressen som här stå mot varandra.

Förslaget att uppdraga kontrollen över undersökningsledares och åklagares beslut å domstolarna är icke närmare motiverat i promemorian. Det anföres allenast, att övervakningen torde, med anknytning till de grundsatser som tillämpats vid utformningen av rättegångsbalkens tvångsmedelsbestämmelser, böra anförtros åt rätten. Härvid synes emellertid kunna framhållas, att övervakningen skall avse åtgärder på ett tidigt stadium i utredningsarbetet samt att befogenheten därav icke låter sig bedömas med den grad av säkerhet som nu är fallet, då domstolarna taga befattning med tvångsmedlen. Domaren kommer att än mer fjärra sig från sin egentliga uppgift att efter fullständig utredning i en sak på ett objektivt sätt skilja mellan två parter och närma sig den ena partens, åklagarens, eller rent av polisens. Ett tydligt avsteg från en av de viktigaste grundsatserna i rättegångsbalken har också gjorts i förslaget, då bestämmelserna så utformats, att någon förhandling icke skall äga rum i anledning av anmälan om viktiga åtgärder. Det torde kunna förväntas, att en domare skall känna sig ganska främmande för en prövning allenast på det av åklagaren eller förundersökningsledaren förebragta materialet och även föga tilltalad därav. I själva verket förefaller denna avvikelse från den ackusatoriska principen vara ett tecken på att övervakningsuppgiften icke helt väl passar tillsammans med rättegångsbalkens regler. Ur utredningens synpunkt är anordningen åter till fördel, då en förhandling säkerligen skulle kunna allvarligt hämma effektiviteten i polisarbetet och även eljest bli till men för utredningen.

Riksåklagarämbetet förordar, att kontrollen lägges hos justitiekanslern, och understryker särskilt, att kontrollmyndigheten, därest den icke har närmare kännedom om de speciella problem som uppkomma vid bekämpandet av de landsskadliga brotten, saknar möjlighet att tillfredsställande bedöma befo-genheten av en åtgärd, som vidtagits av polis- eller åklagarmyndighet och därför blir benägen att utan vidare godtaga åtgärden. Härigenom förringades enligt ämbetets mening kontrollens värde ur rättssäkerhetssynpunkt. Det kunde vidare ifrågasättas, huruvida icke en kontroll, anordnad i enlighet med lagförslaget, skulle innebära risk för en sådan ur rättssäkerhetssynpunkt icke önskvärd utveckling. Ämbetet framhåller även, att ehuru kontrollen över tvångsmedlens handhavande naturligen främst måste tillgodose rättssäkerheten, borde vid kontrollens utövande även beaktas intresset av att tvångsmedlen verkligen beredde polis- och åklagarmyndigheterna möjlighet till ett effektivt ingripande mot de brott, som här vore i fråga. Det syntes ämbetet icke vara uteslutet, att i ett eller annat fall en domare, som utan att vara tillräckligt insatt i hithörande frågor hade att bedöma befo-genheten av en av polis- eller åklagarmyndighet beslutad tvångsåtgärd, kunde vara benägen att upphäva åtgärden, även om denna vore befogad. Mot en kontroll genom justitiekanslern kunde icke numera, då denne ej längre fungerade såsom högste åklagare, riktas den invändningen, att han icke skulle intaga en i förhållande till åklagarväsendet fullt fri och obunden ställning.

Svea hovrätt har för sin del förordat att kontrollen anförtros överordnad åklagarmyndighet. Hovrätten anser att inga allvarligare principiella invändningar kunna riktas mot rätten såsom kontrollorgan, såvitt angår åtgärder enligt 2, 3 och 4 §§ i den föreslagna lagen. Beträffande den i 1 § föreslagna möjligheten till förlängning av anhållningstiden kunde emellertid starkare invändningar riktas mot övervakning genom rättens försorg. Därmed ålades rätten en prövning av annat slag än som i allmänhet förekomme i den dömande verksamheten. För anhållande krävdes icke, såsom vid häktning, sannolika skäl för misstanke om brottet, och rörande den grad av misstanke, som borde föreligga, lämnade lagen icke annat besked än att fulla skäl till häktning icke vore erforderliga. Enligt grunderna för 24 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken torde det emellertid böra vara så, att det tedde sig sannolikt att häktningsskäl vore för handen vid anhållningstidens slut. En förlängning av tiden finge säkerligen till följd, att anhållande kunde beräknas ske på svagare grunder än då endast normal anhållningstid stode till förfogande. Vidare torde vid prövningen av anhållandet ofta komma att åberopas en hel del omständigheter av polisiär natur, rörande vilka domstolen, om den skulle bedöma grunderna för anhållandet, i brist på ingående kännedom om sådana faktorer bleve hänvisad att fästa avgörande vikt vid allmänna uttalanden i den föreliggande anmälningen. Rättens prövning bleve därvid ej sällan sådan, att den icke motsvarade krav som eljest ställdes på domstolsavgöranden. Härtill komme att prövningen förutsattes skola ske utan föregående förhandling. Av dessa förhållanden måste dragas den slutsatsen att skäl talade mot att förlägga kontrollen till

domstol. Skyldighet för domstolarna att handha ifrågavarande kontroll syn-tes till och med kunna innebära viss risk för att förtroendet för domstolarna påverkades i ogynnsam riktning.

Statspolisintendenten och förste stadsfiskalen i Göteborg föreslå justitiekanslern såsom kontrollorgan. Den senare medger dock, att ett kontrollförfarande i rättens hand torde vara ägnat att tillgodose såväl allmänhetens som det allmännas intresse. Alternativt justitiekanslern eller riksåklagaren förordas av *överståthållarämbetet och polismästaren i Stockholm*.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt advokatsamfundets styrelse anse, att frågan om kontroll med inslag av medborgarrepresentanter borde prövas. Länsstyrelsen uttalar, att erfarenheterna från tillämpningen av 1940 års tvångsmedelslag otvetydigt gäve vid handen att behov av medborgarinsyn föreläge. Det vore enligt länsstyrelsens mening icke utan vidare klart att den nämnd med vilken statspolisintendenten hade att samråda i frågor av större vikt utgjorde någon säker garanti ur denna synpunkt. Samfundsstyrelsen, som ifrågasätter om icke kontrollen kunde anförtros åt en för ändamålet särskilt tillsatt nämnd, bestående av representanter för rättsväsendet samt lekmän, understryker att det icke vore alldeles oundgängligt, att varje åtgärd av polis- och åklagarmyndigheterna bleve föremål för en omedelbar kontroll; det viktigaste vore, att polis- och åklagarmyndigheternas åtgöranden förr eller senare bleve granskade av ett organ, som hade möjlighet att få de föreliggande frågorna allsidigt belysta.

Flera landsfogdar framföra det förslaget, att rådhusrätten i residensstaden i varje län skulle fungera såsom kontrollorgan.

Vad angår den närmare utformningen av ett kontrollförfarande i rättens hand uttalar *Göta hovrätt*, att det beträffande kontroll över åtgärder enligt 1 § i lagförslaget icke funnes någon anledning att avvika från den princip, som i övrigt syntes utmärka de föreslagna kontrollföreskrifterna, eller att kontrollen skulle sätta in så snart en åtgärd vidtoges som ginge utöver vad rättegångsbalken medgäve. Anmälan till rätten borde sålunda göras, om ej häktningsframställning avlåtits sist å femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör. *Justitiekanslersämbetet* anser, att därest det remitterade förslagets ståndpunkt i fråga om övervakningen av tvångsmedlens handhavande följdes, det borde tagas under övervägande att införa möjlighet för rätten att i fråga om anhållande föreskriva, att ärendet inom viss tid ånyo skulle anmälas. En liknande tanke kommer till uttryck hos *föreningen Sveriges häradshövdingar*, som uttalar att den misstänkte borde äga samma rätt att när som helst påkalla prövning av beslut om anhållande, som han, därest han häktades, ägde i fråga om häktningsbeslutet. Väl ägde den misstänkte fullfölja talan mot rättens beslut i anledning av undersökningsledarens-åklagarens anmälan, men en rätt för den misstänkte att ånyo få frågan om anhållande prövad i första instans torde leda till ett snabbare avgörande. En rätt för den misstänkte att påkalla rättens prövning av beslut om anhållande kunde begränsas så, att den inträdde först efter utgången av

viss tid, exempelvis fyra eller tio dagar eller efter det rätten meddelat beslut i anledning av undersökningsledarens-åklagarens anmälan. Ett dylikt stadgande torde dock vara onödigt, om domstolen tillades rätt att uppskjuta handläggningen av prövningsframställning tills undersökningsledarens-åklagarens anmälan inkommit. Föreningen tillägger, att den som drabbades av beslut av undersökningsledare eller åklagare enligt 3 § i förslaget borde äga rätt att påkalla rättens prövning därav på sätt eljest gällde enligt 27 kap. 6 § rättegångsbalken. Huruvida enahanda rätt borde införas i fråga om förordnande om telefonavlyssning o. dyl. vore däremot mera tveksamt. *Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge* och föreningen *Sveriges härads-hövdingar* påpeka, att det uttryckligen borde framgå att rätten alltid vore skyldig att meddela beslut i anledning av åklagarens eller undersökningsledarens anmälan, således även då rätten ej funne anledning till anmärkning mot åtgärden. *Rådhusrätten i Göteborg* föreslår, att det uttryckligen måtte angivas, att anmälan till rätten skulle vara skriftlig.

I *justitiekanslersämbetets* yttrande har vidare betonats angelägenheten av att de ofta svårbedömda och ömtåliga avgöranden, som krävdes av rätten vid utövande av kontrolluppgiften, komme att träffas av domare med tillräcklig erfarenhet, icke av de unga vikarier, som under vissa tider av året brukade tjänstgöra å domarbefattningar.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har i sitt yttrande upptagit spørsmålet om offentlighet hos rättens beslut, särskilt såvitt angår telefonavlyssning och övriga i lagförslagets 4 § angivna åtgärder, och anför närmare härom:

Å ena sidan är uppenbart, att dessa tvångsmedel bli ineffektiva, så snart som den misstänkte får kännedom om att desamma utövas mot honom. Lika klart är å andra sidan, att den misstänktes rätt till överklagande blir illusorisk, om han icke erhåller sådan kännedom; och det måste vara ett starkt intresse för den misstänkte att kunna värja sig mot obefogade ingrepp av ifrågavarande allvarliga beskaffenhet. Hovrätten får i detta sammanhang erinra om den i 39 § sekretesslagen lagfästa principen om ovillkorlig rätt för part att taga del av dom eller beslut.

Här föreligger ett svårlost avvägningsproblem, som för övrigt torde uppstå redan vid tillämpningen av rättegångsbalkens regler om telefonavlyssning. Rättegångsbalkens bestämmelser i ämnet äro synnerligen restriktiva och deras tillämpning torde ha ifrågakommit i ytterst få fall. De nu föreslagna reglerna däremot möjliggöra telefonavlyssning i icke ringa omfattning. Ett ställningstagande till det här uppställda problemet torde under sådana förhållanden vara ofrånkomligt. Frågan torde böra regleras i lag. Rättegångsbalken och dess förarbeten synas icke giva någon ledning.

För hovrätten är det icke möjligt att på föreliggande material taga bestämd ställning till frågan. De skäl, som leda till en utvidgning av möjligheterna att använda ifrågavarande tvångsmedel, tala för att deras användning i viss utsträckning bör få ske i hemlighet. Med förslagets i förhållande till 1940 års tvångsmedelslag restriktiva karaktär är emellertid knappast förenligt att den misstänkte blir utsatt för telefonavlyssning längre tid — eventuellt efter upprepade förordnanden enligt 4 § — utan att erhålla kännedom därom.

Vad angår den i förslaget upptagna bestämmelsen om fullföljd av talan mot rättens beslut (6 § i förslaget) framhåller *Göta hovrätt*, att genom bestämmelsen icke reglerats vare sig spörsmålet, huruvida rättens beslut som avsåges i lagen skulle gå i verkställighet utan hinder av förd klagan (jfr 30 kap. 12 § rättegångsbalken), eller frågan om möjlighet för hovrätt att göra ändring i underrätts beslut utan kommunikation av besvären (jfr 52 kap. 7 § tredje stycket rättegångsbalken). Hovrätten framhåller, att det syntes uppenbart att beslut måste kunna verkställas genast, liksom också att kommunikation av besvären skulle kunna underlåtas, dels då fråga vore om åtgärd som avsåges i 1 § i lagen, vare sig talan i detta fall fördes av den anhållne eller av undersökningsledaren eller åklagaren, dels ock då undersökningsledaren eller åklagaren klagade över att underrätt i anledning av inkommen anmälan upphävt förordnande enligt 2, 3 eller 4 §. Bestämmelser i dessa ämnen borde därför upptagas i lagen. Samma påpekande göres av *hovrätten för Västra Sverige*.

I anslutning till förslagets bestämmelse om befogenhet för Kungl. Maj:t att meddela tillämpningsföreskrifter till lagen (7 § i förslaget) upptar *överståthållarämbetet* frågan om tystnadsplikt i fråga om sådant som inhämtats genom granskning av försändelse eller avlyssning av telefonsamtal. Ämbetet anför:

I 5 § andra stycket av tillämpningskungörelsen till 1940 års tvångsmedelslag föreskrevs, att vad som inhämtats genom granskning av försändelse eller av uppteckning av eller uppgift å telefonsamtal eller genom avlyssnande av sådant samtal icke finge yppas i vidare mån än som erfordrades för vinnande av det med undersökningen avsedda ändamålet. En liknande föreskrift torde böra utfärdas jämväl i samband med den nu avsedda lagstiftningen. Inflyter densamma i en tillämpningskungörelse, följer emellertid av 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen att meddelare till tryckt skrift av otillåten uppgift i regel icke kan lagföras för sin försummelse. Han åtnjuter till och med anonymitetsskydd. Erinras må att jämväl den för polispersonal i allmänhet gällande tystnadsplikten icke är stadgad i lag utan i den administrativt utfärdade polisinstruktionen.

Till undvikande av den angivna konsekvensen föreslår ämbetet, att tystnadsplikten i förevarande fall fastställs i lagen.

Vad slutligen angår den formella utformningen av den föreslagna lagstiftningen har *hovrätten för Nedre Norrland*, som på sätt förut anmärkts anser att lagstiftningen ej borde göras tidsbegränsad, ifrågasatt huruvida icke bestämmelserna borde införas i rättegångsbalken, en anordning som enligt hovrättens mening icke skulle möta större tekniska svårigheter. Beträffande bestämmelsernas avfattning ha i övrigt i några yttranden påkallats vissa jämkningar av redaktionell natur.

Departementschefen.

På grund av den under senare tid ökade spänningen i det utrikespolitiska läget har det blivit nödvändigt att på skilda områden vidtaga beredskaps-

åtgärder. Dessa taga helt naturligt i väsentlig omfattning sikte på förhållandena vid krigstillstånd eller ett med krigstillstånd jämförligt läge. På en del områden är det emellertid nödvändigt att man för närvarande ej endast planlägger med tanke på en krigssituation utan även vidtager åtgärder med direkt syftning på de redan föreliggande förhållandena. Detta lär gälla bl. a. i fråga om skyddet mot spioneri och annan sådan brottslig verksamhet, som hotar rikets yttre eller inre säkerhet. På detta område torde sålunda redan i det nu rådande läget en viss förstärkning av beredskapen vara motiverad. Om den mot rikets säkerhet riktade brottsligheten skulle lämnas alltför fritt spelrum, skulle det för vårt land kunna medföra verkningar av mycket allvarlig karaktär.

Såsom i inledningen antytts ha förberedande åtgärder vidtagits för lösande av de organisatoriska, personella och ekonomiska problem, som sammanhånga med en intensifiering av polisverksamheten för hindrande och uppdragande av spioneri m. m. Även lagstiftningen rörande tvångsmedlen har emellertid, såvitt angår dess tillämpning å förevarande område, befunnits böra överses med hänsyn till de skärpta krav som i det rådande läget måste uppställas. Med anledning härav har inom justitiedepartementet upprättats ett lagförslag, som syftar till att bereda polis- och åklagarmyndigheterna vidgade möjligheter att utnyttja tvångsmedel vid förundersökning rörande brott mot rikets säkerhet.

Vid utformningen av förslaget har hänsyn tagits till erfarenheterna från tillämpningen av tvångsmedelslagarna under det andra världskriget. Införande av en sådan allmän kontroll över kommunikationsmedlen, som då tillämpades, ifrågasattes icke i förslaget, utan detta begränsar sig till individuella ingripanden från de ordinära polis- och åklagarmyndigheternas sida på grundval av misstanke om brott. Med denna begränsning av förslaget har detsamma kunnat utformas såsom tilläggs- och undantagsbestämmelser till rättegångsbalken, vars regler bli tillämpliga i den mån särbestämmelser ej meddelas. Innebörden av förslaget är i huvudsak, att möjlighet gives till viss förlängning av anhållningstiden samt att på vissa punkter en komplettering göres av bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken rörande beslag och telefonavlyssning.

De representanter för olika partier inom riksdagen, med vilka samråd ägt rum, ha såsom förut angivits funnit, att en dylik lagstiftning bör genomföras, och samma ståndpunkt har nästan genomgående kommit till uttryck i de över förslaget avgivna remissyttrandena. Det synes mig också tydligt, att en lagstiftning enligt förslagets grunder i nuvarande läge är av behovet påkallad. Det är med beklagande jag sålunda på grund av tidsläget anser mig böra föreslå jämkningar i de regler till skydd för den enskildes intressen som nyligen, under allmän anslutning, upptagits i vår nya rättegångsbalk, och jag förstår till fullo de betänkligheter mot förslaget, som ur denna synpunkt anförts av advokatsamfundets styrelse. Hänsynen till rikets säkerhet väger emellertid så tungt att vissa enskilda intressen nödgas vika därför. Jag vill betona den viktiga begränsning som ligger i förslagets anknytning

till rättegångsbalkens regler rörande viss grad av misstanke om brott såsom förutsättning för ingripande. Invändningarna mot förslaget med hänsyn till dess verkningar ur rättssäkerhetssynpunkt torde också — vilket har vitsordats av samfundsstyrelsen — förlora i tyngd genom att, såsom i förslaget är avsett, ett särskilt förfarande anordnas för att hålla tillämpningen av lagen under kontroll.

Det är å andra sidan tydligt, att den föreslagna lagstiftningen icke är tillfyllest för ett läge, då krig råder eller allvarlig krigsfara hotar. För en sådan situation måste övervägas mera ingripande åtgärder, bl. a. införande av en mer eller mindre omfattande allmän kontroll över kommunikationsmedlen. Denna fråga är föremål för utredning inom justitie- och inrikesdepartementen.

Jag tillstyrker således, att promemorians förslag, med de jämkningar som framgå av det följande, nu lägges till grund för lagstiftning. Därest en väsentlig avspänning i det utrikespolitiska läget skulle inträda, bör dock återgång ske till den för normala förhållanden avsedda regleringen i rättegångsbalken. I enlighet med promemorians förslag bör därför lagstiftningen få begränsad giltighetstid.

Vad angår frågan å vilka brott den särskilda tvångsmedelslagstiftningen bör göras tillämplig har i den upprättade promemorian utvalts vissa för rikets säkerhet särskilt farliga brott enligt 8, 9 och 19 kap. strafflagen. Brottsförteckningen i förslaget upptager sålunda högförräderi (8 kap. 1 §), spioneri (8 kap. 4 och 5 §§), obehörig befattning med hemlig uppgift (8 kap. 6 § första stycket), olovlig underrättelseverksamhet (8 kap. 7 §), uppror (9 kap. 1 §), majestätsbrott (9 kap. 2 §), väpnat hot mot laglig ordning (9 kap. 6 §) samt sabotage (19 kap. 4 §) ävensom försök och förberedelse till dessa brott. I remissyttrandena har icke framförts något förslag om begränsning av den angivna ramen, medan däremot från flera håll påyrkats att utvidgning skulle ske. Såvitt angår 27 kap. strafflagen är det emellertid tydligt, att däri upptagna brott ej äro aktuella i samband med den nu tilltänkta lagstiftningen, som icke omedelbart tager sikte på beredskapstillstånd och krig utan avser nu rådande förhållanden. Däremot synes mig promemorians urval i vissa andra avseenden vara något för snävt. Sålunda torde tillräcklig anledning saknas att från lagstiftningen utesluta tagande av utländskt understöd (8 kap. 10 §) och olovlig kårverksamhet (9 kap. 7 §). I fråga om 19 kap. bör uttryckligen angivas, att lagstiftningen är tillämplig å mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse (1—3 §§), i den mån sådan gärning riktar sig mot egendom eller verksamhet som avses i 4 § och således innefattar sabotagebrott, ehuru 4 § ej återopas vid brottsrubriceringen.

I promemorian har till en början föreslagits det avsteget från rättegångsbalkens bestämmelser, att fristen för avlåtande av framställning om häktande av anhållen person må, oavsett vad som stadgas i 24 kap. 12 §, förlängas till trettionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne inställdes för förhör. En dylik förlängning av anhåll-

ningstiden, som hade motsvarighet i 1940 års tvångsmedelslag, är påkallad av den ofta komplicerade och svårutredda beskaffenheten av de brott varom nu är fråga. Förste stadsfiskalen i Stockholm har ifrågasatt huruvida icke samma syfte kunde nås på en annan väg, nämligen genom införande av möjlighet och eventuellt även skyldighet för rätten att medgiva uppskov med häktningförhandling. Såsom ett väsentligt skäl för att välja denna utväg har han anfört, att enligt promemorians förslag rätten, sedan den efter anmälan från vederbörande undersökningsledare eller åklagare prövat anhållandet och fastställt detta, icke hade någon möjlighet att ompröva frågan förrän i samband med en eventuell häktningförhandling. Såsom framgår av det följande är emellertid avsikten, att ingripande från kontrollorganet skall kunna ske även efter det anmälningen först blivit prövad. Under sådana förhållanden och då den av förste stadsfiskalen i Stockholm föreslagna anordningen skulle kunna medföra en icke önskvärd förskjutning av ledningen av förundersökningsarbetet från undersökningsledaren till rätten, anser jag detta förslag ej böra genomföras. Icke heller anser jag mig kunna biträda det av förste stadsfiskalen i Göteborg framlagda förslaget att utan särskilt kontrollförfarande tillåta en mera begränsad utsträckning av tidsfristen för avlämtande av häktningframställning jämte viss förlängning av den i 23 kap. 9 § rättegångsbalken stadgade tid, varunder någon får kvarhållas för förhör. Promemorians förslag i denna del torde sålunda böra genomföras i oförändrat skick.

Enligt 4 kap. 12 § strafflagen kan rätten i vissa fall vid utdömmande av straff förordna, att straffet skall anses till viss del eller helt och hållet verkställt genom den dömdes hållande i häkte. Rådhusrätten i Malmö har ifrågasatt, huruvida icke detta stadgande i förevarande sammanhang borde ändras, så att möjlighet skapas att förordna om avräkning även av anhållningstiden, när denna överstiger den i 24 kap. 12 § rättegångsbalken angivna tiden. Jag anser mig dock ej nu kunna upptaga detta spørsmål, ehuru det otvivelaktigt är värt beaktande. Det må framhållas att anhållningstiden redan enligt nuvarande bestämmelser i rättegångsbalken kan bli tämligen lång, om nämligen uppskov meddelas i häktningförhandlingen.

Ej heller anser jag mig nu kunna upptaga den av Svea hovrätt väckta frågan om inskränkning i den misstänktes rätt att själv utse försvarare. Denna fråga, som är av grannliga och ömtåliga beskaffenhet, har icke enbart avseende å tvångsmedlen utan bör prövas i ett vidare sammanhang.

På sätt i promemorian förordats bör upptagas en bestämmelse, som utvidgar möjligheten enligt 27 kap. 2 § andra punkten rättegångsbalken att lägga beslag å meddelanden mellan närstående, så att beslag får äga rum oavsett att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. En motsvarande avvikelse från första punkten, som rör befattningshavare och andra personer som avses i 36 kap. 5 § rättegångsbalken, torde vara mindre angelägen. Frågan härom synes i varje fall ej böra upptagas utan samband med en omprövning av vittneshindren enligt sistnämnda paragraf, en fråga som ej lämpligen bör behandlas i sammanhang med nu ifrågavarande lagförslag.

Jag biträder vidare det i promemorian upptagna förslaget om införande av befogenhet för undersökningsledare och åklagare att meddela förordnande om kvarhållande av försändelse enligt 27 kap. 9 § rättegångsbalken. Såsom förutsättning för utövande av dylik befogenhet har i promemorian uppställts, att inhämtande av rättens beslut skulle medföra tidsutdräkt eller annan väsentlig olägenhet för utredningen. Denna formulering har föranlett viss kritik bl. a. från Göta hovrätt. Avfattningen torde också böra något jämkas till tydligt utmärkande av att, där fråga är om tidsutdräkt, denna skall vara av beskaffenhet att medföra väsentlig olägenhet för utredningen. I motsats till hovrätten anser jag däremot att möjligheten att åberopa även annan olägenhet än tidsutdräkt bör kvarstå. En skyldighet att alltid inhämta tillstånd av rätten torde understundom kunna medföra svårigheter för förundersökningen, vilka ej taga sig uttryck enbart i tidsförlust.

I remissyttrandena ha framkommit förslag om utvidgning av beslagsreglerna i vissa andra avseenden. Såsom förste stadsfiskalen i Stockholm påpekat skulle det medföra vissa fördelar, om vidgad möjlighet kunde beredas rätten att uppskjuta förhandling rörande fråga om beslag (liksom fråga om reseförbud, kvarstad eller skingringsförbud), som underställts rättens prövning. Vidare kan, såsom från annat håll framhållits, skyldigheten enligt 27 kap. 11 § första punkten att lämna underrättelse om verkställt beslag i vissa fall vara oläglig för förundersökningen. Frågan om jämkningar i dessa regler torde emellertid få prövas i samband med den förut omförmälda utredningen rörande åtgärder vid en ytterligare skärpning av läget. Detsamma gäller det av överståthållarämbetet väckta förslaget om införande av granskning av post- och andra försändelser utan beslag. Bestämmelserna om åtal inom viss tid såsom förutsättning för beslag synas ej påkalla någon ändring. Enligt 27 kap. 7 § skall rätten, när den förordnar om beslag eller fastställer beslag, utsätta den tid inom vilken åtal skall väckas om så ej redan skett. Tiden må ej bestämmas längre än som finnes oundgängligen erforderligt. Har beslag verkställts av annan än rätten, skall åtal väckas inom en månad efter beslaget. Såväl denna tid av en månad som den tid rätten må ha fastställt för åtals väckande kan på ansökan förlängas av rätten om så finnes erforderligt.

Frågan hur man skall förfara med kvarhållna eller beslagtagna postförsändelser vid upphävande av åtgärden torde, i den mån särskilda bestämmelser finnas erforderliga, kunna regleras i administrativ ordning. Det är tydligt att det ofta är av stor vikt för förundersökningsarbetet, att åtgärden ej kommer till den misstänktes eller annans kännedom. Något förslag av innebörd att expedieringen av kvarhållna försändelser, som ej bli föremål för beslag, skall kunna inställas anser jag icke böra framläggas.

I fråga om telefonkontroll enligt 27 kap. 16 § rättegångsbalken innebär promemorians förslag utvidgning i flera hänseenden. I likhet med vad som föreslagits beträffande beslag å meddelanden mellan närstående förordas i promemorian, att telefonavlyssning skall få komma till användning i avseende å samtliga med lagförslaget avsedda brott, oavsett att å vissa av dem

kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Därjämte skall det enligt förslaget vara tillåtet att inställa eller fördröja expedieringen av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom eller att helt avstänga telefonapparat. Giltighetstiden för förordnande om telefonkontroll föreslås förlängd från högst en vecka till högst en månad. Slutligen skall förordnande, förutom av rätten, kunna meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. Jag vill tillstyrka att reglerna i 27 kap. 16 § rättegångsbalken kompletteras i de angivna hänseendena. Härvid bör dock förutsättningen för att undersökningsledaren eller åklagaren skall få meddela beslut om telefonkontroll jämkas i enlighet med vad jag tidigare förordnat beträffande kvarhållande av postförsändelse. Såsom anföres i promemorian torde det understundom kunna vara av betydelse för utredningen, att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller uppgift å telefonsamtal, som utväxlats eller beställts mellan den misstänktes apparat och annan apparat. Med hänsyn till att dylik åtgärd får anses vara av mindre ingripande natur har rätt viss tvekan, huruvida åtgärden förutsätter stadgande i lag eller om frågan kan regleras i administrativ ordning. I anslutning till den ståndpunkt i detta hänseende som numera kommit till uttryck i telefonreglementet torde utlämnande av uppgift å utväxlade eller beställda samtal ej böra medgivas utan stöd i lag. Det föreliggande lagförslaget bör sålunda kompletteras i detta hänseende.

Förste stadsfiskalen i Göteborg har föreslagit, att möjlighet skulle beredas att förordna om telefonkontroll å annan apparat än den som innehaves eller kan antagas komma att begagnas av den misstänkte. En dylik utvidgning kan möjligen sägas stå i linje med principerna för reglerna om beslag och husrannsakan, vilka tvångsmedel kunna drabba annan än den misstänkte, men synes ändock, med hänsyn till det allvarliga ingrepp i privatlivet som telefonkontroll utgör, ej böra ifrågakomma under nuvarande förhållanden.

Såsom framhållits i promemorian och starkt understrukits i ett flertal remissyttranden är det angeläget, att polis- och åklagarmyndigheternas handhavande av de särskilda tvångsmedelsbestämmelserna underkastas en tillfredsställande kontroll. I promemorian har föreslagits, att övervakningen skall handhas av rätten. Detta förslag har i de flesta remissyttrandena lämnats utan erinran, men ett antal instanser har förordnat, att kontrollen i stället skulle utövas av administrativ myndighet, antingen — såsom enligt 1940 års tvångsmedelslag i det senare skedet av dess giltighetstid — av justitiekanslern eller av riksåklagaren, som numera är högste chef för åklagarväsendet. Från några håll har framförts tanken, att granskning skulle äga rum genom en nämnd eller annat dylikt organ med lekmannainslag.

Vid valet av kontrollorgan synes det mig angeläget att så nära som möjligt ansluta till det kontrollsystem som redan finnes i rättegångsbalken. Enligt denna har rätten i stor utsträckning tillagts funktionen att kontrollera handhavandet av de straffprocessuella tvångsmedlen, i den mån det ej förbehållits rätten att redan i första hand meddela beslut därom. Rätten kan

sålunda pröva beslut som meddelats av annan än rätten om reseförbud och beslag. Kan husrannsakan antagas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den, hos vilken åtgärden företages, gäller att det ankommer på rätten att meddela förordnandet. Ett uttryck för samma kontrollfunktion utgör föreskriften att anhållningsmyndighet inom viss, ganska snävt angiven tid skall till rätten göra häktningsframställning rörande anhållen person. Kommer häktning sedermera ej till stånd, skall rätten förordna att den anhållne skall frigges. Slutligen må erinras om den allmänna kontroll rätten enligt 23 kap. 19 § och 45 kap. 11 § äger i fråga om förundersöknings fullständighet. Enligt dessa lagrum kan rätten sålunda antingen med anledning av anmälan från den misstänkte eller ex officio vidtaga åtgärd för komplettering av förundersökning. Med den ställning rätten sålunda redan intar synes det ligga nära till hands att anförtro rätten jämväl den kontroll som erfordras i anledning av den nu föreslagna utvidgningen av åklagares och polismyndighets befogenheter med avseende å vissa straffprocessuella tvångsmedel. Härigenom vinnes den säkraste garantien för att rättssäkerhetssynpunkten verkligen blir tillgodosedd vid kontrollen. Mot en domstolskontroll har visserligen invänts, att domstolarna skulle stå främmande för polis- och åklagarmyndigheternas verksamhet och att en enhetlig kontroll skulle främjas genom att granskningen finge ske genom ett centralt administrativt organ. Ehuru dessa invändningar måhända ha ett visst fog för sig, finner jag dem ej vara avgörande. Vad beträffar tanken att införa kontroll genom en medborgarrepresentation vid sidan av företrädare för rättsväsendet är jag i motsats till advokatsamfundets styrelse av den åsikten, att kontrollorganet måste vara i permanent funktion och att därför stora svårigheter skulle uppstå för en dylik nämnd att fullgöra sin uppgift.

På grund av det anförda finner jag övervägande skäl tala för promemorian förslag, att åtgärder, som med stöd av de särskilda tvångsmedelsbestämmelserna vidtagas av undersökningsledare eller åklagare, skola anmälas till rätten, som har att pröva befogenheten av desamma. Självfallet måste tillses, att dessa ärenden vid rätten handläggas av befattningshavare med tillräckliga kvalifikationer. Där fråga är om förlängning av anhållningstiden bör, för beredande av nödig tid för fullständigande av utredningen, anmälningsskyldigheten icke inträda förrän efter en anhållningstid av tio dagar. Såsom påpekats av rådhusrätten i Göteborg bör uttryckligen föreskrivas, att anmälan skall vara skriftlig. Från landsfogdehall har ifrågasatts att en särskild forumregel skulle meddelas, innebärande att kontrollen centraliseras till rådhusrätten i residensstaden i varje län. En dylik anordning skulle emellertid påkalla ändrade forumbestämmelser över huvud taget för handläggningen av brott mot rikets säkerhet och kan följaktligen redan av denna anledning ej nu ifrågakomma.

Vad angår de närmare formerna för rättens handläggning av dessa ärenden är, såsom jämväl framhållits i promemorian, häradsrätt därvid domför utan nämnd och rådhusrätt domför med en lagfaren ledamot. I enlighet med vad som uttalats i promemorian bör icke meddelas någon föreskrift om att

rätten i anledning av inkommen anmälan skall hålla förhandling. Detta hindrar givetvis ej att rätten, där så finnes påkallat och det kan ske utan att äventyra ändamålet med den åtgärd anmälningen avser, hör den misstänkte eller annan som åtgärden avser. Rätten hör alltid meddela formligt beslut i anledning av inkommen anmälan, även om den anmälda åtgärden lämnas utan anmärkning. Av rättens ställning såsom kontrollorgan följer att den även efter det att beslut meddelats på grund av inkommen anmälan är berättigad att ingripa, eventuellt efter framställning från den misstänkte eller annan som beröres av åtgärden. Rätten torde här böra lämnas frihet att förfara efter omständigheterna, och någon närmare reglering av frågan i lagtexten synes ej erforderlig. Den i promemorian föreslagna avfattningen av lagtexten torde dock böra något jämkas till utmärkande av att en fortlöpande kontroll från rättens sida är avsedd, låt vara att den normalt icke torde komma att utövas annat än i anledning av inkommen anmälan.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har fäst uppmärksamheten på spörsmålet om offentlighet hos rättens beslut i de ärenden det här gäller. Det ligger i sakens natur, att användandet av vissa tvångsmedel, t. ex. telefonkontroll, måste ske utan att den misstänkte äger kännedom därom. Enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken gäller också som en allmän grundsats vid förundersökningen, att den misstänkte och hans försvarare först när det kan ske utan men för utredningen äga taga kännedom om vad vid förundersökningen förekommit. Det sagda måste tydligtvis i praktiken medföra inskränkning i den misstänktes möjlighet att överklaga exempelvis ett av rätten meddelat beslut rörande telefonkontroll. Vad angår det av hovrätten omnämnda stadgandet i 39 § sekretesslagen vill jag framhålla, att detta stadgande icke i och för sig innefattar någon allmän grundsats om att part alltid äger rätt att utbekomma domstols beslut och således icke lär kunna åberopas såsom stöd för att den misstänkte i strid mot vad som gäller enligt rättegångsbalken kan göra anspråk på att utfå ett av domstol meddelat beslut om användande av tvångsmedel.

En fråga som sammanhänger med det nu berörda spörsmålet rör tystnadsplikten för personer, som taga befattning med åtgärder av här avsedd beskaffenhet. I den mån denna fråga icke redan är behandlad i lag (jfr 27 kap. 9 § andra stycket rättegångsbalken) är den i huvudsak av beskaffenhet att kunna regleras i administrativ ordning. Överståthållarämbetet har framhållit, att bestämmelser i lag äro erforderliga för att skyddet mot obehörigt yppande även skall omfatta meddelande i form av tryckt skrift. Jag anser dock ej påkallat att i nu förevarande sammanhang upptaga denna fråga, som väl väsentligen torde aktualiseras först om en ytterligare utvidgad tvångsmedelslagstiftning skulle komma till stånd.

Den i promemorians lagförslag upptagna föreskriften om tillämpning av vissa regler i rättegångsbalken rörande fullföljd av talan mot rättens beslut torde få anses innefatta jämväl hänvisning till motsvarande regler rörande möjlighet för hovrätt att göra ändring i underrätts beslut utan kommunikation av besvären (52 kap. 7 §). En motsvarande bestämmelse

bör emellertid upptagas även beträffande verkställighet av rättens beslut (30 kap. 12 §).

Såsom i promemorian föreslagits bör i lagen intagas bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga tillämpningsföreskrifter till lagen.

I fråga om den formella avfattningen torde det i promemorian framlagda lagförslaget böra underkastas vissa jämkningar. Bl. a. bör vidtagas den ändringen, att i en inledande paragraf angives å vilka brott lagen äger tillämpning. Härigenom undgås de tyngande hänvisningar som förekomma i förslagets 2—4 §§.

Lagen torde böra träda i kraft dagen efter det densamma utkommit från trycket i Svensk författningssamling och gälla till och med den 30 juni 1953.

I enlighet med vad i det föregående anförts har inom justitiedepartementet upprättats förslag till *lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål*.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över detta lagförslag, av den lydelse bilaga A till detta protokoll utvisar¹, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Olle Hellberg.

¹ Denna bilaga, vilken fränsett vissa smärre jämkningar av redaktionell natur är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

Bilaga B.

**Vid den remitterade promemorian fogat förslag
till**

L a g

med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Har någon anhållits såsom misstänkt för brott, som avses i 8 kap. 1, 4 eller 5 §, 6 § första stycket eller 7 §, 9 kap. 1, 2 eller 6 § eller 19 kap. 4 § strafflagen, eller för försök eller förberedelse därtill, må, utan hinder av vad i 24 kap. 12 § rättegångsbalken stadgas om tiden för avlåtande av häktningframställning, för den ytterligare utredning av häktningsfrågan, som finnes oundgängligen erforderlig, med avlåtande av sådan framställning anstå sist till trettionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 8 § sistnämnda kap. inställdes till förhör.

2 §.

Vid förundersökning angående brott som avses i 1 § denna lag må beslag läggas å sådant skriftligt meddelande som omförmåles i 27 kap. 2 § andra punkten rättegångsbalken, oavsett att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

3 §.

Förordnande om sådant kvarhållande av försändelse som i 27 kap. 9 § rättegångsbalken sägs må vid förundersökning angående brott varom förmåles i 1 § denna lag meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren, där det kan befaras att inhämtande av rättens beslut skulle medföra tidsutdräkt eller annan väsentlig olägenhet för utredningen. Har förordnande om kvarhållande sålunda meddelats av undersökningsledaren eller åklagaren, skall anmälan som avses i tredje stycket av förstnämnda paragraf göras hos den som meddelat förordnandet.

4 §.

Tillstånd till avhörande av telefonsamtal enligt 27 kap. 16 § rättegångsbalken må beträffande brott som avses i 1 § denna lag meddelas oavsett att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen rörande sådant brott att expedieringen av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den som skäligen misstänkes för brottet eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, inställes eller fördröjes eller att telefonapparaten avstänges för samtal, äge rätten, på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren, meddela tillstånd jämväl till sådan åtgärd.

Giltighetstiden för tillstånd som avses i första stycket må bestämmas till

högst en månad från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Kan det befaras att inhämtande av rättens tillstånd skulle medföra tidsutdräkt eller annan väsentlig olägenhet för utredningen, må förordnande om åtgärd enligt vad i första stycket sägs i rättens ställe meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

5 §.

Har i fall som avses i 1 § häktningsframställning ej avlåtits sist å tionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör, eller har undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag enligt 2 § denna lag eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 3 eller 4 §, skall anmälan därom, med angivande av skälen, ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga anmälan till prövning. Finner rätten därvid, att skäl till fortsatt anhållande icke finnes, eller att förordnandet icke bör äga bestånd, skall rätten omedelbart meddela beslut om den anhållnes frigivande eller upphäva förordnandet.

6 §.

I fråga om fullföljd av talan mot rättens beslut enligt denna lag skall vad i rättegångsbalken är stadgat för det fall att rätten i brottmål utlåtit sig angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap. samma balk, äga motsvarande tillämpning.

7 §.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av denna lag meddelas av Koningen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952 och gäller till och med den 30 juni 1953.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 7 december 1951.

Närvarande:

justitieråden EKBERG,
STRANDBERG,
LJUNGGREN,
regeringsrådet BJÖRKHOLM.

Enligt lagrådet den 14 november 1951 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 12 oktober 1951, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av e. o. hovrättsassessorn P. G. Bergsten.

Justitierådet Strandberg, med vilken *justitierådet Ekberg* och *regeringsrådet Björkholm* instämde, yttrade:

Att beträffande de allvarliga, rikets yttre och inre säkerhet hotande brott, å vilka det remitterade förslaget har avseende, ökade möjligheter för brottens uppdagande och beivrande böra beredas polis- och åklagarmyndigheterna har allmänt vitsordats i yttrandena över den inom justitiedepartementet upprättade promemorian. Mot den principiella uppfattning, som sålunda kommit till uttryck och som jämväl ligger till grund för det till lagrådet remitterade förslaget, synes någon befogad erinran icke kunna göras. Såsom departementschefen framhållit, väger hänsynen till rikets säkerhet så tungt, att vissa enskilda intressen, till skydd för vilka nya rättegångsbalken upptager åtskilliga regler, nödgas vika därför. Det bör emellertid tillses, att hithörande bestämmelser — vilka avses skola gälla under de förhållanden som nu råda — i görligaste mån utformas så, att de, samtidigt som behovet av ett effektivt förundersökningsarbete tillgodoses, icke inkräkta på den enskildes rättssäkerhet i vidare mån än som kan anses nödvändigt och försvarligt. Tillika är angeläget, att en tillfredsställande kontroll anordnas över polis- och åklagarmyndigheternas handhavande av de särskilda tvångsmedelsåtgärder, som ställas till deras förfogande.

Enligt 2 § i förslaget må — utan hinder av vad i 24 kap. 12 § rättegångsbalken stadgas om den tid, inom vilken häktningsframställning sist skall

avlåtas — för den ytterligare utredning av häktningsfrågan, som finnes oundgängligen erforderlig, med framställningen anstå sist till trettionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 8 § nämnda kap. inställdes till förhör. Såsom departementschefen framhållit, är en förlängning av den nuvarande anhållningstiden påkallad av den ofta komplicerade och svårutredda beskaffenheten av de brott, varom nu är fråga. Hur långt tiden bör utsträckas kan naturligen vara föremål för delade meningar. Denna fråga sammanhänger nära med spörsmålet om utformningen av den nödiga kontrollen över polis- och åklagarmyndigheternas handhavande av anhållningsinstitutet. I detta hänseende innebär förslaget, att kontrollen över anhållandet skall åvila rätten. Enligt 6 § skall sålunda, om häktningsframställning ej avlåtits sist å tionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör, skriftlig anmälan därom, med angivande av skälen, ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finner rätten därvid att skäl till fortsatt anhållande icke finnes, skall rätten meddela beslut om den anhållnes frigivande. Beträffande de närmare formerna för rättens handläggning av sådana ärenden uttalades i departementspromemorian, att någon föreskrift om att rätten i anledning av inkommen anmälan skulle hålla förhandling icke, med hänsyn till arten av de förundersökningar det här gällde, ansetts böra föreslås. Detta uttalande hade avseende å samtliga de ifrågavarande tvångsmedlen. Departementschefen framhåller i anslutning härtill, att detta ej hindrar, att rätten, där så finnes påkallat och det kan ske utan att äventyra ändamålet med den åtgärd anmälningen avser, hör den misstänkte eller annan som åtgärden avser. Av rättens ställning såsom kontrollorgan följer, yttrar departementschefen vidare, att den även efter det att beslut meddelats på grund av inkommen anmälan är berättigad att ingripa, eventuellt efter framställning från den misstänkte eller annan, som beröres av åtgärden.

Såsom skäl för att göra rätten till kontrollorgan anför departementschefen huvudsakligen *dels* att det är angeläget att så nära som möjligt ansluta till det kontrollsystem, som redan finnes i rättegångsbalken, *dels* att genom en sådan anordning den säkraste garantien vinnes för att rättssäkerhets-synpunkten verkligen blir tillgodosedd vid kontrollen. Att de sålunda angivna skälen böra vara avgörande synes riktig. Såvitt angår de i 3—5 §§ av förslaget omförmälda tvångsmedlen, är intet att erinra mot de i 6 § upptagna kontrollbestämmelserna. Vad däremot beträffar det föreslagna utsträckandet av anhållningstiden synes saken mera tveksam. De invändningar mot att rätten i detta hänseende göres till kontrollorgan, vilka på sätt remissprotokollet utvisar framställtts av åtskilliga myndigheter, måste i betraktande av den utformning anhållningsinstitutet erhållit enligt förslaget tillmätas stor betydelse. Särskilt må härutinnan hänvisas till de av justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet och Svea hovrätt avgivna yttrandena. Den prövning, som rätten enligt förslaget har att företaga beträffande ett anhållande, är i själva verket av helt annat slag än den som enligt

rättegångsbalken äger rum i anledning av gjord häktningsframställning. Med hänsyn till arten av de brott, om vilka här är fråga, kunna de skäl till misstanke om brott, på vilka anhållandet grundats, ofta vara av den beskaffenheten att de vid den tidiga tidpunkt då rättens prövning skall äga rum ej redovisats eller ens kunnat närmare redovisas i något förundersökningsprotokoll. Vanligen torde, såvida förhandling ej äger rum, rättens prövning bliva inskränkt till en granskning av de skäl, som angivits i den skriftliga anmälningen enligt 6 §. Ur rättssäkerhetssynpunkt synes en kontroll i sådana former vara av föga värde, och dess överensstämmelse med rättegångsbalken är allenast skenbar. Det är att märka, att enligt nämnda balk anhållandet icke, såsom fallet är med häktning, beror på rättens prövning. Genom det sätt, på vilket anhållandet reglerats i förslaget, skulle i verkligheten skapas en ny typ av tvångsmedel. För att en effektiv kontroll med tillgodoseende av rättssäkerhetens krav skall kunna utövas från rättens sida, torde det vara ofrånkomligt, att förhandling obligatoriskt äger rum inför rätten. Att på ett så tidigt stadium som det här gäller anordna en sådan förhandling kan emellertid ur andra synpunkter vara olämpligt. En förhandling förutsätter uppenbarligen, att den anhållne eller åtminstone för honom utsedd försvarare är närvarande; och vid förhandlingen måste, om den skall bliva av något värde, materialet från förundersökningen framläggas. Ur utredningens synpunkt kan emellertid vara äventyrligt att på detta stadium förebringa det material, över vilket polisen förfogar. Det må i detta sammanhang erinras om att enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken tillfälle att taga kännedom om vad vid förundersökningen förekommit skall lämnas den misstänkte och hans försvarare först då det kan ske utan men för utredningen.

På nu anförda skäl anser jag mig icke kunna tillstyrka förslaget sådant det i nu förevarande delar utformats. Ut i de ovan berörda remissyttrandena har förordats, att den erforderliga kontrollen skulle läggas å administrativ myndighet. Mot en sådan ordning kan emellertid invändas, att den skulle i hög grad avvika från vad enligt rättegångsbalken gäller om kontrollen över de straffprocessuella tvångsmedlen. Därjämte bör beaktas att kontroll i administrativ väg måste utövas av en central myndighet, vilket kan medföra svårigheter av olika slag i sådana fall, då förundersökning äger rum på mera avlägsna orter. Att förlägga kontrollen till administrativ myndighet torde därför icke böra ifrågakomma, med mindre man ej på annan väg kan nå det syfte som avses med den föreslagna lagstiftningen.

Det synes härutinnan böra övervägas, huruvida man icke, utan förringande av lagstiftningens effektivitet, kan nå en lösning av det föreliggande spørsmålet, vilken — utan att kontroll över anhållandet uppdrages åt rätten — avhjälper de brister, varmed förslaget enligt vad i det föregående sagts måste anses behäftat. Det kan sålunda med fog ifrågasättas, huruvida en så avsevärd förlängning av anhållningstiden som förslaget innebär verkligen är av behovet påkallad. Någon övertygande motivering i detta hänseende synes icke ha förebragts. Såsom redan i det föregående uttalats, är visserligen

gen en förlängning av tiden för anhållandet vid nu ifrågavarande brott av nöden. På sätt framhållits i det av förste stadsfiskalen i Göteborg avgivna remissyttrandet torde emellertid tillräcklig anledning icke föreligga att utsträcka anhållningstiden så mycket som skett enligt förslaget. Vål kunde enligt lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. tiden för kvarhållande av den som misstänktes för brott av där avsett slag utsträckas ända till sextio dagar (tiden förkortades under lagens sista giltighetstid till trettio dagar). En jämförelse med vad sålunda gällde är emellertid missvisande redan av den anledningen att under den tid berörda lag ägde tillämpning häktning tillika innebar inledande av åtal. Enligt nya rättegångsbalken har däremot häktning reglerats såsom ett i förhållande till åtalet fullt självständigt institut, vilket förhållande sammanhänger med att förundersökningen om brottet i regel måste vara avslutad, innan åtalet väckes, och att det ofta är nödvändigt, att den misstänkte berövas sin frihet redan under pågående förundersökning. För bifall till en framställning om häktning erfordras ej att tillfyllestgörande bevisning om att den misstänkte förövat brottet förebringas. Vad som skall styrkas är allenast sådana omständigheter, att han kan sägas vara på sannolika skäl misstänkt för brottet. Häktning kan därför i många fall, särskilt i mera omfattande eller invecklade mål, komma att bestå under lång tid, till dess åklagaren hunnit anskaffa sådan utredning och bevisning, att därå enligt hans mening kan grundas en fällande dom. Vad angår de med förslaget avsedda brotten torde erforderligt rådrum för utredningen före häktningsförhandlingen, åtminstone under nu rådande förhållanden, stå till buds, därest anhållningstiden utsträcker från nuvarande fem till femton dagar. Härmed torde böra kombineras en uppmjukning i annat hänseende av reglerna i rättegångsbalken. Enligt 24 kap. 13 § nämnda balk skall rätten, då framställning om häktning inkommit, så snart ske kan och, om synnerligt hinder ej möter, sist å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Att utsträcka denna tid synes icke tillrädligt med hänsyn till angelägenheten av att rättens kontrollerande verksamhet träder i funktion inom en ej alltför lång tid efter anhållandet. Däremot synas skäl föreligga att till åtta dagar utsträcka den enligt 24 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken gällande längsta tiden, fyra dagar, varmed uppskov med häktningsförhandling må ägarum utan den misstänktes begäran. Härigenom skulle åklagarmyndigheten, ifall så erfordras, kunna erhålla ytterligare tid för anskaffande av utredning, innan rätten meddelar beslut i häktningsfrågan.

Jag — som icke har något att erinra mot förslaget i övrigt — hemställer därför *dels* att i 2 § ordet »trettionde» ersättes med »femtonde» samt att till paragrafen fogas ett nytt stycke av det innehåll att i stället för den i 24 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken stadgade tiden av fyra dagar skall gälla en tid av åtta dagar *dels* att 6 § omformuleras så, att den kommer att avse allenast de fall då undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag med stöd av 3 § eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 4 eller 5 §.

Justitierådet Ljunggren anförde, att han i stort sett gillade de av justitierådet *Strandberg* framförda synpunkterna men att han med hänsyn till föreliggande förhållanden ansåge sig icke böra avstyrka det remitterade förslaget i de av justitierådet *Strandberg* berörda delarna.

Ur protokollet:

Bengt Larson.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 december 1951.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, DANIELSON, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, lagrådets den 7 december 1951 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 12 oktober 1951 remitterade förslaget till *lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål*.

Föredraganden anför följande.

Det remitterade förslaget har inom lagrådet icke föranlett annan erinran än såvitt angår utformningen av anhållningsinstitutet vid de brott, varå förslaget äger tillämpning. Enligt det remitterade förslaget utsträcker den tid, inom vilken framställning om häktande av anhållen person senast skall ingivas till rätten, från fem till trettio dagar, dock med skyldighet för åklagarmyndigheten att, därest framställningen icke avlåtits inom tio dagar, anmäla förhållandet till rätten, som har att pröva huruvida fortsatt anhållande är befogat. Tre av lagrådets ledamöter ha, med anknytning till vissa remissyttranden, riktat invändningar mot att rätten i detta hänseende göres till kontrollorgan. Dessa ledamöter ha vidare ansett att tillräckligt rådrum för förundersökningen skulle stå till buds, därest anhållningstiden utsträcktes till femton dagar. I syfte att åklagaren, om så erfordrades, skulle kunna erhålla ytterligare tid för anskaffande av utredning innan rätten meddelade beslut i häktningsfrågan, har emellertid därjämte föreslagits, att den enligt rättegångsbalken gällande längsta tiden, fyra dagar, varmed uppskov i häktningsförhandling må äga rum utan den misstänktes begäran, utsträcker till åtta dagar. Någon befattning med anhållningsfrågan innan häktningsframställningen ingives skulle enligt detta förslag icke tillkomma rätten.

Det inom lagrådet framlagda förslaget medför i jämförelse med det remitterade förslaget å ena sidan att tiden från anhållandet till dess rätten får

ärendet under sin prövning förlänges, medan å andra sidan den tid, inom vilken åklagaren skall vara beredd att avlåta häktningsframställning, förkortas. Detta innebär enligt min mening en mindre tillfredsställande avvägning av effektivitets- och rättssäkerhetssynpunkterna, vilka båda måste i möjligaste mån tillgodoses. Önskemålet om en förlängning av anhållningstiden upp till trettio dagar för att främja en effektivisering av förundersökningsarbetet vinner starkt stöd av erfarenheterna från sådan brottslig verksamhet, varom här är fråga, och med en betryggande kontroll på ett tidigt stadium synes detta önskemål kunna efterkommas. Beträffande de närmare skälen för mitt ställningstagande till frågan om kontrollens anordnande får jag hänvisa till remissprotokollet. De nämnda lagrådsledamöterna ha särskilt fäst avseende vid att rättens kontroll avses skola utövas utan skyldighet för rätten att hålla förhandling. Kritiken på denna punkt synes emellertid överdriven. Jag vill erinra om att redan enligt rättegångsbalken vissa befogenheter i avseende å tvångsmedlen, som med hänsyn till rättssäkerhetens krav tillagts rätten, bland annat medgivande av telefonavlyssning, utövas utan att förhandling är föreskriven. Vidare vill jag understryka att rätten, såsom framhållits i remissprotokollet, är oförhindrad att höra den anhållne, när rätten finner det påkallat och anser att det kan ske utan att förundersökningsarbetet äventyras. Tydligt är att redan förefintligheten av skyldighet för åklagaren att till rätten redovisa skälen för fortsatt anhållande tvingar honom till försiktighet. Och oavsett om förhandling kommer till stånd eller ej måste det för en misstänkt som blivit anhållen innebära en väsentlig trygghet, att anhållandet står under kontroll av domstol. Den anhållnes krav på rättsskydd synes mig väga tyngre än betänkligheterna ur domstolssynpunkt.

Jag anser mig således böra vidhålla det remitterade förslaget.

Föredraganden hemställer, att lagförslaget med vissa redaktionella jämkningar måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Axel Nilsson.